2009 İnsan Hakları Raporu: Türkiye

http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2009/eur/136062.htm

Demokrasi, İnsan Hakları ve Çalışma Dairesi
İnsan Hakları Uygulamalarına İlişkin 2009 Yılı Ülke Raporu
11 Mart 2010

Yaklaşık 72 milyon nüfusa sahip Türkiye, çok partili parlamenter sistem ve sınırlı yetkilere sahip bir cumhurbaşkanı idaresindeki bir anayasa cumhuriyetidir. 2007 yılında yapılan bir referandumda, cumhurbaşkanlarının maksimum iki kez beşer yıllık süreyle görev yapmak üzere doğrudan halk oylamasıyla seçilmesi oy çoğunluğu ile kabul edilmiştir. Referandumdan hemen önce, ülkenin tek yasama meclisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Abdullah Gül'ü cumhurbaşkanı seçmiştir. Ülkede 2007 yılında özgür ve adil olarak yapıldığı düşünülen meclis seçimleri sonucunda Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) meclisteki koltukların çoğunu kazanarak Başbakan Recep Tayip Erdoğan liderliğinde tek partili bir hükümet kurmuştur. Sivil otoriteler güvenlik güçlerinin kontrolünü genel olarak etkili biçimde korumuştur.

Ülkede çok sayıda insan haklarıyla ilgili sorun ve ihlalin olduğu bildirilmiştir. Güvenlik güçleri yasa dışı cinayetler işlemiş; ancak bu davalardaki tutuklama ve kovuşturmaların sayısı olayların sayısıyla karşılaştırıldığında daha az olmuş ve nadiren mahkûmiyet kararı verilmiştir. Yıl içinde insan hakları örgütleri, güvenlik güçlerince uygulanan işkence, dayak ve taciz olayları olduğunu bildirmiştir. Hapishane koşullarında iyileşme kaydedilmiş; ancak aşırı kalabalık koğuşlar ve yetersiz personel eğitimi gibi uzun süredir devam eden sorunlar nedeniyle tam bir iyileşme sağlanamamıştır. Polisler yasalarca öngörülenin aksine, gözaltına alınan kişilerin derhal avukata ulaşma hakkını kullanmalarına her zaman izin vermemiştir. Bazı gözlemciler seçilmiş hükümet ile devlet bürokrasisinde yer alan kimi yetkililerin zaman zaman yargının bağımsızlığına müdahale niteliğinde beyanlarda bulunduğunu bildirmiştir. Hâkimlerle savcılar arasındaki fazla yakın ilişki adil yargılanma hakkını engellemeye devam etmiştir. Fazlasıyla uzun süren davalar sorun teşkil etmiştir. Hükümet anayasal kısıtlamalar ve çeşitli yasaları kullanmak ve medya şirketlerine vergi cezası uygulamak suretiyle ifade özgürlüğüne sınırlamalar getirmiştir. İnternet özgürlüğüne de sınırlama getirilmiştir. Mahkemeler ve bağımsız bir kurul pek çok kez telekomünikasyon sağlayıcılarına bazı web sitelerine erişimi engellemeleri için emir vermiştir. Bazı dini grupların dinlerini açıkça yaşama, mülkiyet sahibi olma ve dini lider yetiştirme hakları kısıtlanmıştır. Namus cinayetleri ve tecavüz dâhil olmak üzere kadına uygulanan şiddet yaygın bir sorun olmaya devam etmiştir. Çocuk evliliklerini yasaklayan yasalara rağmen bu tür evlilikler yapılmaya devam etmiştir. Birtakım memurların yaptığı yolsuzluklar çalıştırma ve cinsel istismar amaçlı insan ticaretinde artışa neden olmuştur.

Hükümet 26 Haziran'da ceza kanununu sivillerin askeri mahkemelerde yargılanmasını yasaklayacak şekilde değiştirmiştir. Yıl içinde ifade özgürlüğü ve Kürtçe ile Türkçe olmayan diğer dillerin kullanılması açısından olumlu gelişmeler kaydedilmiştir; bu gelişmelerden bazıları aşağıda belirtilmiştir: "Türkiye Devleti"ne yönelik hakaretleri yasaklayan 301. madde kapsamında yapılan kovuşturma ve mahkûmiyetlerin sayısında önemli ölçüde azalma; 1 Ocak'ta 24 saat Kürtçe yayın yapan devlet televizyonunun resmi olarak yayına başlaması; 2 Nisan'da devlet televizyonunda günde iki kez yarım saat Ermenice yayın yapılmaya başlanması; 13 Kasım'da özel televizyon kanallarının Türkçe dışındaki dillerde 24 saat yayın yapmasına izin veren yeni düzenlemeler; Kasım ayında mahkûmların ziyaretçileri ile Türkçe dışındaki dillerde konuşmasına izin veren yeni cezaevi düzenlemeleri ve Eylül ayında bir üniversite bölümüne diğer "yaşayan" dillerin yanı sıra Kürtçe'nin öğretilmesi için onay verilmesi.

İNSAN HAKLARINA SAYGI

Bölüm 1
Aşağıdakilere Maruz Kalmayacak Biçimde Bireyin Kişiliğine Saygı:

a. Yaşama Hakkının Keyfi ve Yasa Dışı İhlali

Hükümet ya da temsilcileri siyasal nedene dayalı cinayet işlememiştir; ancak güvenlik güçleri yıl içinde pek çok kişiyi öldürmüştür.

Bir sivil toplum örgütü (STÖ) olan İnsan Hakları Vakfı (İHV) güvenlik güçlerinin gösteriler sırasında yedi kişinin ölümüne neden olduğunu bildirmiştir. 15 Şubat'ta, Sinan Aydın Diyarbakır'daki bir gösteri sırasında göz yaşartıcı gaza maruz kaldıktan sonra hayatını kaybetmiştir. 4 Nisan'da, Mahsun Karaoğlan ve Mustafa Dağ Şanlıurfa'nın Halfeti ilçesinde yapılan bir gösteri sırasında polisin açtığı ateşte hayatlarını kaybetmiştir. 6 Aralık'ta Aydın Erdem adlı bir üniversite öğrencisi Diyarbakır'daki bir gösteride açılan ateş sonucu hayatını kaybetmiştir. Bu davalara ilişkin soruşturmalar yıl sonunda devam etmekteydi.

Şubat 2008'de, Yahya Menekşe Şırnak'ın Cizre ilçesindeki bir gösteri sırasında polis panzeri altında kalarak hayatını kaybetmiştir. Yıl sonunda davayla ilgili yeni bir gelişme bulunmamaktaydı.

16 Temmuz'da yapılan bir duruşmadan sonra, 2008 yılı Dünya Kadınlar Günü'nü anmak için yapılan bir yürüyüşte göstericilerle güvenlik güçleri arasında yaşanan çatışmada hayatını kaybeden Mehmet Deniz'in davası yıl sonunda devam etmekteydi. Savcı ölüme sebebiyet vermesi dolayısıyla bir polis memuruna dava açmıştır. Polis, Deniz'in bir göstericinin attığı taş sonucu hayatını kaybettiğini iddia etmiştir.

Yıl sonunda, 2008 yılındaki Nevruz kutlamaları sırasında Zeki Erinç'in polisin açtığı ateş sonucu hayatını kaybetmesine yönelik ceza davası hâlen açılmamıştı. İHV idari dava sonuçlanıncaya dek ceza davası açılamayacağını, idari davanın ise son derece yavaş ilerlediğini belirtmiştir.

Güvenlik güçlerinin dur ihtarına uymayan sivillere ateş açarak öldürdüğüne dair bildirimler devam etmiştir. İnsan Hakları Derneği (İHD) ile İHV tarafından hazırlanan ortak raporda sadece 46 kişinin dur ihtarına uymadıkları için öldüğü belirtilmektedir ki, bu sayı geçen yıla oranla artış göstermiştir.

İnsan hakları örgütleri hükümetin yeniden düzenlenen Terörle Mücadele Yasası ve diğer yasalarda uygun durumlarda öldürücü gücün kullanılması konusunda kesin tanımlar yapmamasının orantısız güç kullanımı olaylarını arttırdığını belirtmeye devam etmiştir.

28 Mayıs'ta polis memuru Mustafa Aktaş, Gökhan Ergun'un 2008 yılında dur ihtarına uymayarak öldürülmesi sonucu yargılanmış ve beş yıl hapse mahkûm edilmiştir.
İHV Ağustos 2008'de dur ihtarına uymayarak öldürülen sürücü Turan Özdemir için herhangi bir soruşturma yapılmadığını bildirmiştir.

21 Ocak'ta, hükümet gözaltındayken güvenlik güçleri ve daha sonra hapishane görevlileri tarafından dövülmesi sonucu Ekim 2008'de beyin kanaması sonucu hayatını kaybeden Engin Ceber'in ölümüyle ilgili olarak gardiyanlar, polis memurları ve hapishane müdürü dâhil olmak üzere 60 şüphelinin kovuşturmasına başlamıştır. Adalet Bakanlığı müfettişleri Kasım ayında mahkemeye sundukları raporda sekiz gardiyanın kamu hizmetinden azledilmesini ve

dört cezaevi idarecisi ile 41 gardiyan için uyarı ve kınama cezası çıkarılmasını tavsiye etmiştir. Şüphelilerden altısı tutuklanmıştır; dava yıl sonunda devam etmekteydi.

Aralık 2008'de İstanbul savcısının Mustafa Kürkçü'nün 2007 yılında hapishanede beyin kanaması sonucu ölmesi olayında şüpheli olan yedi polis memuru hakkındaki soruşturmaların kapatılmasına itiraz etmesinin ardından mahkeme davayı yeniden açmıştır. 9 Temmuz'da dokuz polis memurunun yargılanmasına başlanmıştır. Polis memurları ilk duruşmaya katılmamış ve 20 Ekim'de ifade vermek üzere zorla mahkemeye çıkarılmıştır. Dava yıl sonunda devam etmekteydi.

2007 yılında Van ilinin doğusunda yer alan Aşağı Koçkıran köyünde güvenlik güçlerinin açtığı ateş sonucu hayatını kaybeden Kürt kökenli Ejder Demir'in davasında yıl sonu itibarıyla hiçbir gelişme bildirilmemiştir. Demir'in ölümünün ardından köyü ziyaret eden bir STÖ heyeti askerlerin Demir'i uyarıda bulunmadan arkasından vurduğunu belirtmiş, hükümet yetkilileri ise Demir'in kaçmaya çalışırken vurulduğu iddialarında ısrar etmiştir. Aralık ayında yapılan duruşmadan sonra dava yıl sonunda devam etmekteydi.

9 Nisan'da bir Bakırköy mahkemesi Feyzullah Ete'nin 2007 yılında İstanbul'da hayatını kaybetmesi dolayısıyla polis memuru Ali Mutlu'yu suçlu bulmuştur. Mutlu beş yıl hapse mahkûm edilmiştir.

İHV 1 Aralık'a kadar cezaevlerinde 33 mahkûmun, gözaltında ise beş kişinin öldüğünü bildirmiştir. Adalet Bakanlığı'nın verdiği bilgilere göre, yıl içinde 116 mahkûm hastalık sonucu hayatını kaybetmiş, 34 mahkûm ise intihar etmiştir.

Türk Genel Kurmayı yıl içinde gözaltında ya da askeri cezaevlerindeki mahkûmlar arasında ölen olmadığını bildirmiştir.

2008 yılında, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Türkiye'de Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu'nca öngörülen yaşam hakkı veya yaşam hakkından mahrum bırakılmama ilkesine ilişkin 11 ihlalin gerçekleştiğini bildirmiştir.

Nijeryalı mülteci Festus Okey'in 2007 yılında öldürülmesiyle ilgili olarak bir İstanbul Beyoğlu Emniyeti görevlisi aleyhinde açılan dava yıl sonunda devam etmekteydi. Okey bir polis karakolunda, silahlı olduğu iddia edilen bir polis tarafından sorguya çekildiği sırada ölmüştür. Beyoğlu ceza mahkemesi yıl sonunda Nijerya hükümetinden maktulün kimliğini teyit etmesi için bilgi talep etmiştir. Bazı insan hakları eylemcileri bu durumu mahkemelerin kullandığı bir erteleme taktiği olarak değerlendirmiştir.

Güvenlik güçlerinin (ordu, jandarma ve Ulusal Türk Polis Teşkilatı (UTPT)) verdiği bilgilere göre, yıl içinde Kürdistan İşçi Partisi'ne (PKK) karşı gerçekleştirilen mücadele sırasında yaşanan silahlı çatışmalarda 36 sivil hayatını kaybetmiş,115'i yaralanmış; 77 güvenlik güçleri mensubu hayatını kaybetmiş, 385'i yaralanmış ve 105 terörist hayatını kaybetmiş, beş terörist ise yaralanmıştır.

Teröristlerle güvenlik güçleri arasındaki çatışmaların büyük çoğunluğu güneydoğuda meydana gelmiştir. Ölen ve yaralanan sivil sayısı 2008'den bu yana azalmıştır.

İHV kara mayınları ile başıboş patlayıcıların dokuz sivilin ölümüne ve 26 sivilin yaralanmasına yol açtığını bildirmiştir; bu sayıda önceki yıla oranla azalma gözlenmiştir.

Yıl boyunca devlete ait askeri uçaklar birkaç kez Kuzey Irak'ın PKK kontrolündeki bölgelerine saldırı düzenlemiştir.

b. Kaybolma

2008 yılının aksine, yıl boyunca siyasi nedenlerle kaybolmalara dair hiçbir bildirim olmamıştır.

İHV 2008 yılında kaybolduğu bildirilen insan hakları eylemcisi Hasan Onay'ın yurt dışında yaşamak için ülkeden kaçtığını belirlemiştir.

Yıl sonunda 2007 yılında açılan Enver Elbat davası ile ilgili yeni bir gelişme bulunmamaktaydı. Elbat'ın babası oğlunun 12 yıl gözaltında tutulduğunu belirtmiştir. Baba Elbat oğlunun kaybolmasıyla ilgili daha fazla bilgi almak istediğinde polisin kendisine oğlunu dağlarda aramasını söylediğini iddia etmiştir.

c. İşkence ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı ya da Onur Zedeleyici Muamele veya Cezalandırma

Anayasa ve hukuk bu tür uygulamaları yasaklamaktadır; ne var ki, güvenlik güçleri mensupları kişilere işkence yapmaya, dayak atmaya ve başka kötü muamelelerde bulunmaya devam etmiştir.

İnsan hakları örgütleri yıl boyunca gözaltı merkezleri ve hapishanelerde gerçekleşen işkence ve taciz olaylarını bildirmeye devam etmiştir. Örgütler işkence ve tacizin gözaltı merkezlerinden çıkıp daha gayriresmî yerlere uzandığını, bunların belgelenmesinin ise çok daha güç olduğunu iddia etmiştir. 2008 yılına ait bir raporda, Uluslararası Af Örgütü (AI) polis tarafından yapılan insan hakları ihlallerine ilişkin soruşturmaların kusurlu olduğunu ve kovuşturmaların yetersiz kaldığını belirtmiştir. AI ayrıca işkence altında verildiği iddia edilen ifadelerin mahkemede delil olarak kabul edildiğini belirtmiştir.

İHV mahkemelerin yıl boyunca güvenlik güçleri tarafından yapıldığı iddia edilen birçok taciz ve işkence suçlamasını soruşturduğunu; ancak suçluların nadiren mahkûm edildiğini veya cezalandırıldığını bildirmiştir. Yetkililer taciz ile suçlanan görevlilerin davaları sürdüğü halde görevlerine devam etmesine genellikle izin vermiştir.

Avrupa Komisyonu Ekim ayı ilerleme raporunda, işkence ve taciz iddiasında bulunan kişilerin güvenlik güçleri tarafından sık sık tutuklanmaya karşı direnmesi nedeniyle açılan karşı davaların kişilerin taciz şikâyetinde bulunması üzerinde potansiyel bir caydırıcı etkiye sahip olduğu bildirilmiştir.

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'nun 2008 yılında yayınladığı bir rapora göre, 2003–2008 yılları arasında, işkence veya kötü muamele uygulamak suçundan haklarında soruşturma başlatılan 2140 personelin yüzde 2'si disiplin cezası almıştır.

UTPT 11 işkence iddiası davası (bunlardan ikisinde beraat kararı verilmiş, dokuzu ise delil yetersizliği nedeniyle düşmüştür) bildirmiş ve 104 teşkilat mensubu hakkında idari ve hukuki soruşturma başlatmıştır (bunlardan 68'i herhangi bir ceza almamıştır, 36 dava ise yıl sonunda devam etmekteydi). Kasım ayı itibarıyla, işkence uyguladığı iddia edilen şüpheliler hakkında açılan davalarda hiçbir görevli mahkûm edilmemiş ya da işten çıkarılmamıştır.

Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı'nın (İHB) yayınladığı rapora göre, yılın ilk altı ayı içinde üç işkence ve 54 kötü muamele davası bildirilmiştir.

İHB, yılın ilk dokuz ayı içinde 655 işkence bildirimi olduğunu belirtmiştir; bu rakam önceki yıla oranla artış göstermiştir. İHV yılın ilk sekiz ayı içinde 283 kişinin yardım için İHV merkezlerine başvurduğunu bildirmiştir. Bu olaylardan işkence ve kötü muameleyi içeren 111'i yıl içinde gerçekleşmiş; yine kötü muameleyi içerdiği iddia edilen diğerleri ise daha önce yaşanmıştır. Pek çok insan hakları gözlemcisi, gözaltına alınanların çoğunun misillemeden korktuğu ya da şikâyet etmenin faydasız olacağına inandığı için sadece küçük bir kısmının işkence ve taciz bildiriminde bulunduğunu iddia etmiştir.

Bir STÖ olan Toplum ve Hukuk Araştırmaları Vakfı'nın (TOHAV) Ekim 2008'de yayınladığı rapora göre 2008 yılında işkence davalarında artış olmuştur. TOHAV 2006 – 2008 yılları arasında güvenilir işkence raporları gönderen kişiler üzerinde yapılan 275 kişilik bir çalışmaya dayanarak kurbanların 210'unun Kürt, 55'inin Türk ve 10'unun Arap kökenli olduğunu bildirmiştir. Kurbanların 15'i polis aracında, 83'ü açık alanda ve 76'sı polis karakolunda kötü muamele gördüğünü iddia etmiştir. Sadece 70 kişi işkence iddiasıyla suç duyurusunda bulunmuş ve bunlardan sadece beşi hakkında dava açılmıştır.

Avrupa Konseyi İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT) ve yerel insan hakları gözlemcileri 2008 yılında güvenlik görevlilerinin çoğunlukla, tekrar tekrar tokatlama, soğuğa maruz bırakma, soyma ve gözleri bağlama, yemek ve uykudan mahrum bırakma, gözaltındakileri ya da aile üyelerini tehdit etme, başa su damlatma, tecrit ve alay etme gibi fiziksel iz bırakmayan işkence ve taciz yöntemlerini kullandığını bildirmiştir. Kurbanlarla ilgilenen insan hakları eylemcileri ile avukat ve doktorlar, artan işkence ve taciz cezaları nedeniyle, bu olaylara karışan polislerin tespit edilmemek için bu uygulamaları genellikle polis gözaltı merkezlerinin dışında gerçekleştirdiklerini belirtmişlerdir. CPT yıl içinde ülkeyi ziyaret etmiş, ancak yıl sonunda rapor yayınlamamıştır.

İnsan hakları eylemcileri, sıradan suçlar nedeniyle tutuklananların hükümet aleyhine konuşmak gibi siyasi nedenlerle tutuklananlar kadar işkence ve kötü muameleye maruz kaldığını; ancak gördükleri kötü muameleleri daha az bildirdiğini belirtmiştir. Bazı insan hakları grupları ile basın raporlarının belirttiğine göre, yetkililer bazı şüphelilerin suçlarını itiraf etmesi için işkence yöntemine başvurmakta, öte yandan travesti vb. kişiler düzenli olarak polis tarafından "ahlaki" açıdan kötü muameleye tabi tutulmaktadır.

2008 yılında bir hırsızlık olayının şüphelisi olan Zeki Şimşek'e işkence ettiği gerekçesiyle Van Emniyet Müdürlüğü'nde görevli olan polis memuru Gazi Özüak'a açılan dava yıl sonunda devam etmekteydi. Şimşek sorguya çekildiği sırada çivi ve sigara ile işkenceye maruz kaldığını iddia etmiş ve bu iddiaları Van Devlet Hastanesi'nden alınan sağlık raporuyla doğrulanmıştır. Özüak duruşmasını beklediği sırada Ankara Terörle Mücadele Şubesine terfi etmiştir.

2007 yılında solcu bir gazete olan *Yürüyüş*'ü sattığı sırada Ferhat Gerçek'e ateş edip felç bırakan yedi polis memuruna karşı açılan dava 8 Mayıs'ta Bakırköy ceza mahkemesinde devam etmekteydi. Gerçek'in tutuklanmaya karşı çıkması dolayısıyla kendisine açılan dava ise yıl sonunda devam etmekteydi; Gerçek bu suçtan 15 yıl dört ay hapis cezası alabilir.

Solcu bir örgüt üyesi olması gerekçesiyle Ankara Sincan cezaevinde bulunan erkek kardeşini ziyaret ettiği sırada 20 gardiyanın kendisine zalimce muamele etmesi sonucu her iki bacağında da kırıklar olan Derya Bakır'ın 2008 yılında açılan davası ile ilgili yıl sonunda herhangi bir işlem başlatılmamıştı.

Bolu cezaevinde bulunan Muzaffer Akengin, Deniz Güzel ve Naid Bal adlı üç mahkûmu 2008 yılında sopa ve tekme ile döven memurlar hakkında yıl sonunda herhangi bir işlem başlatılmamıştı.

2008 yılında, AİHM Türkiye’de Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu’nca öngörülen acımasız ve aşağılayıcı muamele yasağı ile ilgili 30, işkence yasağı ile ilgili üç ihlalin gerçekleştiğini bildirmiştir.

Bir polis karakolunda gözaltındaki kocasını ziyareti sırasında polis tarafından işkence gördüğünü iddia eden Diyarbakırlı bir kadının 2007 yılında yaptığı suç duyurusuyla ilgili olarak yıl sonunda hâlen soruşturma başlatılmamıştı.

2007 yılında polisin İstanbul'da, Türkiye'deki üniversite giriş sınavı sistemini protesto eden Yüzde 52 grubu lideri ve *Yüzde 52 Öfke* dergisi ile *Özgür Hayat* gazetesi sorumlu yazı işleri müdürü Sinan Tekpetek'i dövdüğü iddiasıyla ilgili olarak yıl sonunda hâlen soruşturma başlatılmamıştı. Tekpetek, trafikte çevirme sırasında polisin göz yaşartıcı sprey sıkıp kendisini dövdüğünü, ardından araca bindirilip boş bir araziye götürüldüğünü ve burada dövülmeye devam edildiğini ve sonra tekrar araca bindirilip hareket halindeki araçtan atıldığını iddia etmiştir.

İnsan hakları örgütleri yıl içinde gardiyanların cezaevlerinde mahkûmları dövdüğüne ilişkin çok sayıda olayı belgelemiştir.

Yapılan bir soruşturmanın ardından hükümet, 2007 yılında bir erkek sığınma evinde tecavüz olayına karıştıkları iddialarıyla (bu iddialar daha sonra geri çekilmiştir) 10 gün hapse mahkûm edilen 17 ve 18 yaşlarındaki gençlere işkence ettiği iddia edilen görevliler hakkında herhangi bir suçlama yapılmamasına karar vermiştir.

Hükümet bir soruşturma yürütmüş ve 2007 yılında Sincan cezaevinden Kırıkkale cezaevine nakledilen iki mahkûmu ciddi biçimde dövüp kötü muamelede bulundukları iddia edilen gardiyanlara karşı herhangi bir suçlama yapılmamasına karar vermiştir.

Kasım ayında, Malatya ceza mahkemesi 2005 yılında Malatya Çocuk Esirgeme Kurumu’ndaki çocuklara kötü muamele etmekle suçlanan 12 kurum çalışanının duruşmasında dokuz kadını üçer yıl birer ay, bir kadını ise dört yıl iki ay hapse mahkûm etmiştir. Diğer iki kadın delil yetersizliğinden dolayı beraat etmiştir. Malatya ceza mahkemesi daha önce "görevlerini ihmal ettikleri" gerekçesiyle sekiz kurum çalışanına bir yıl hapis cezası vermiş ancak cezanın infazını ertelemişti. Soruşturmalar 2005 yılında çalışanların çıplak yetim çocukları döverkenki görüntülerinin medyada yayınlanması sonucunda başlamıştır. Çocuklardan bazıları dışkı yemeye zorlandıklarını iddia etmiştir. Yapılan sağlık muayenesi 46 çocuktan 21'inin ciddi darp izleri ve sıcak su yanıkları dâhil olmak üzere işkenceye maruz kaldığını kanıtlamıştır.

Cezaevi ve Gözaltı Merkezlerinin Durumu

Yıl içinde cezaevi koşullarının genel olarak gelişme göstermesine rağmen cezaevlerindeki hizmetler yetersiz kalmıştır. Kaynak eksikliği, aşırı kalabalık koğuşlar ve yetersiz personel eğitimi sorun teşkil etmiştir.

Yıl sonunda Adalet Bakanlığı ülkede 105.726 kişilik kapasiteye sahip toplam 114.502 mahkûmun bulunduğu 367 cezaevi olduğunu bildirmiştir. Bu mahkûmlardan 59.474'ü duruşma için beklemekteydi. Türk Genel Kurmayı 5300 kişilik kapasiteye sahip toplam 1036 mahkûmun bulunduğu 25 askeri cezaevi olduğunu bildirmiştir. Bu mahkûmlardan 678’i duruşmaları süren tutuklulardır.

Türk Tabipleri Birliği cezaevlerindeki doktor sayısının yetersiz olduğunu, psikologların ise sadece bazı büyük cezaevlerinde bulunduğunu bildirmiştir. Birçok hükümlü ciddi hastalıklar için uygun tıbbi tedavi görme isteklerinin reddedildiğini iddia etmiştir. İHV doktora

gönderilmemesi ya da doktora elleri kelepçeli götürülmeleri veya muayeneler sırasında yanlarında üçüncü şahısların bulunması gibi nedenlerden dolayı 672 tutuklu ve hükümlünün yıl boyunca uygun tıbbi tedavi alamadığını bildirmiştir.

Güvenlik güçleri tarafından gözaltına alındıktan sonra sığınma hakkı talep eden yabancılar UTPT Yabancılar Şubesi yönetimindeki "yabancılar için misafir evlerinde" kalmaktaydı. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) göre misafir evlerinde kalan mülteciler buraların çok kalabalık olduğunu, kendilerine yeterli gıda ve tıbbi tedavi sağlanmadığını bildirmiştir.

Çocuklar yetişkinlerden ayrı koğuşlarda tutulmuştur. Gözaltındakiler ve hükümlüler genellikle bir arada tutulmuştur. Şiddet içermeyen, ifadeye ilişkin suçlardan hükümlü mahkûmlar bazen yüksek güvenlikli cezaevlerinde tutulmuştur.

Adalet Bakanlığı 31 Ekim itibarıyla cezaevlerinde 2622 çocuğun bulunduğunu bildirmiştir. İHD/İHV tarafından ortak hazırlanan bir raporda bu çocuklardan 177'sinin güneydoğuda PKK lehine yapılan protestolar sırasında polise taş attıkları için terörle mücadele yasaları kapsamında tutulan Kürt kökenli çocuklar olduğu bildirilmiştir.

Hükümet cezaevlerinin CPT gibi bazı uluslararası örgütlerin temsilcileri tarafından ziyaret edilmesine izin vermiştir; CPT 4 – 17 Haziran tarihleri arasında periyodik Türkiye ziyaretini gerçekleştirmiştir. Yerel insan hakları örgütleri ve eylemcileri, hükümet yetkilileri ve özel şahıslardan oluşan cezaevi denetleme kurullarının yetersiz olduğunu bildirmiştir.

17 Kasım'da beş mahkûm PKK lideri Abdullah Öcalan'ın 10 yıldır tek mahkûm olduğu İmralı cezaevine nakledilmiştir. Öcalan ilk hücresinden birkaç santimetre daha küçük olan farklı bir hücreye nakledilmiştir; ancak hücresinde köşeye bitişik bir tuvalet ile fazladan bir pencere bulunmaktadır. Öcalan'ın egzersiz yapmak için dışarı çıkmasına ve cezaevindeki dükkâna gitmesine izin verilmiştir. Diğer mahkûmlarla haftada 10 saat düzenli iletişim kurmasına izin verilmiştir.

2007 yılında Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Komisyonu dışındaki meclis üyelerinin terör ya da anayasa veya devleti ihlal suçundan hüküm giymiş mahkûmları ziyaret etmesini kısıtlayan bir yönetmelik çıkarmıştır. Hükümet kaynaklarına göre yetkililer, Kürt taraftarı olan eski Demokratik Toplum Partisi (DTP) milletvekillerinin Abdullah Öcalan'ı ziyaret etme girişimlerini önlemek için bu yönetmeliği kabul etmiştir. İnsan hakları eylemcileri bu önlemin demokratik olmadığını ve milletvekillerinin cezaevlerine girme hakkını kısıtlayarak işkence gibi süregelen sorunların denetiminin azalacağını iddia etmiştir.

d. Keyfi Tutuklama ve Gözaltı

Yasalar keyfi tutuklama ve gözaltına almayı yasaklamaktadır; ancak hükümet bu yasaklara her zaman uymamıştır.

Polisin ve Güvenlik Araçlarının Rolü
İç İşleri Bakanlığı'na bağlı Ulusal Türk Polis Teşkilatı (UTPT) büyük kentlerin güvenliğinden sorumludur. İçişleri Bakanlığı ve Silahlı Kuvvetlerin müşterek kontrolündeki paramiliter bir güç olan jandarma kırsal alanların güvenliğini sağlamaktan sorumludur. Jandarma aynı zamanda kaçakçılığın yaygın olduğu belirli sınır bölgelerinden de sorumludur; ancak sınırların kontrolünün genel sorumluluğu orduya aittir. İnsan hakları örgütleri, soruşturma sırasında savcılardan emir almak üzere oluşturulan adli polisin İç İşleri Bakanlığı'na bağlı kalmaya devam ettiğini belirtmiştir.

Köy korucuları olarak bilinen ve güneydoğuda yoğunlaşan bir sivil savunma gücü diğer güvenlik güçlerinden daha az profesyonel ve disiplinlidir. Köy korucuları önceki yıllarda sık sık uyuşturucu kaçakçılığı, yolsuzluk, hırsızlık, tecavüz ve diğer suçlarla suçlanmıştır. Yetersiz denetim ve verilen ödünler bu sorunu körüklemiş ve iddialara göre pek çok olayda jandarma köy korucularını kovuşturmaya tabi tutulmaktan korumuştur. Güvenlik güçlerinin genel olarak etkili olduğu varsayılsa da, taciz olaylarındaki en büyük sorumluların köy korucuları, jandarma ve özel polis güçlerinin olduğu düşünülmektedir. Yolsuzluk ve dokunulmazlık ciddi sorunlar olarak kalmaya devam etmiştir.

Yıl içinde hükümet 2007'de çıkarılan yasanın öngördüğü şekilde köy koruculuğu sisteminde reform yapma konusunda ilerleme kaydetmiştir; hükümet yetkilileri söz konusu yasa ile bir yandan emeklilik aracılığıyla sistemin kademeli bir şekilde kaldırılmasının, bir yandan da köy korucuları için sosyal destek sağlanmasının amaçlandığını belirtmiştir. Önceki yıl 63.000 olan köy korucularının sayısı bu yasa ile 48.276'ya düşmüştür.

4 Mayıs'ta bir grup köy korucusu Mardin ilinin Bilge ilçesinde yapılan bir düğüne saldırı düzenleyerek yedisi çocuk 44 kişiyi öldürmüş ve 10 kişiyi yaralamıştır. Saldırının nedeninin şahsi bir mesele olduğu söylenmekle birlikte, saldırı saldırganlara köy korucusu oldukları için sağlanan silahlarla gerçekleştirilmiştir. Hükümet yetkilileri saldırıyı derhal kınamışlardır. Dokuz silahlı kişiyi tutuklanmış, reşit olmayan iki kişi ise ayrı yargılanmıştır. Mardin ceza mahkemesi Haziran ayında dokuz silahlı kişinin hakkında cinayetten suç duyurusunda bulunmuştur. Şüpheliler hakkında her bir cinayet için ömür boyu hapis isteminde bulunulmuştur. Daha sonra güvenlik nedenleriyle dava Çorum ceza mahkemesine sevk edilmiştir. Dava yıl sonunda devam etmekteydi.

UTPT ve jandarma insan hakları ve terörle mücadele gibi birçok alanda uzmanlık eğitimi almıştır. Toplam 14.413 UTPT personeli insan hakları konusunda eğitim almıştır. Hükümet yetkilileri, ordunun subay ve ast subayların eğitiminde insan hakları kavramı üzerinde özellikle durduğunu belirtmiştir. Subay, ast subay ve jandarma subayına toplam 32 saatlik insan hakları eğitimi verilmiştir. Yıl içinde bazen STÖ'ler güvenlik güçlerine bilgi ve eğitim vermek üzere davet edilmiştir.

Jandarma komutanlığı Kasım ayına kadar aşırı güç kullanımı ve kötü muamele nedeniyle 155 jandarma personeli hakkında şikâyette bulunulduğunu bildirmiştir. Bu şikâyetlerden biri için idari işlem yapılmış, 47'si "temelsiz" bulunmuş, dördünün aynı şikâyet olduğu anlaşılmıştır. Diğer 97 şikâyet ise yıl sonunda incelenmekteydi. Yıl içinde çeşitli nedenlerle toplam 118 jandarmanın görevine son verilmiştir.

UTPT Kasım ayına kadar aşırı güç kullanımı ve kötü muamele nedeniyle UTPT mensupları aleyhinde 63 adli ve idari dava açıldığını bildirmiştir. "Cezaya gerek olmadığı" ve "karara varmak gerekmediği" gerekçesiyle 38 davanın soruşturulmasından vazgeçilmiştir. Yirmi dört dava yıl sonunda devam etmekteydi.

22 Eylül'de Temyiz Mahkemesi 2005 yılında Siirt'te yapılan bir protesto eyleminde taş atan bir göstericiye ateş edip ölmesine neden olan polis memurunun beraat kararını onaylamıştır. Mahkeme memurun silahını protestocuların aracın etrafını sarıp terör propagandası yaptıkları bir gösteri sırasında "makul bir korku" duyarak kullandığı görüşüne varmıştır.

Temyiz Mahkemesi Adalet Bakanlığı'nın dört polis memurunun cezalarının azaltılmasına ilişkin talebini reddetmiştir. Söz konusu polis memurları 1991 yılında Hacettepe Üniversitesi öğrencisi Birtan Altınbaş'a işkence edip ölümüne sebep olmaktan 2007 yılında sekiz yıl hapse mahkûm edilmişti.

Tutuklama ve Gözaltı
Şüpheli suçüstü yakalanmadığı takdirde, tutuklanması için savcıdan izin alınması gerekmektedir. Bir şüpheli davanın hâkim tarafından kendisine tebliğinden önce, ulaşım süresi hariç 24 saat gözaltında tutulabilmekte, bu süre savcılığın kararıyla 48 saate çıkarılabilmektedir. Mahkemede bir kefalet sistemi bulunmaktadır. Davanın sanığa tebliğinden sonra hâkim, kefalet gibi uygun bir güvencenin alınması üzerine şüpheliyi serbest bırakabilmekte ya da şüphelinin yargılanmaktan kaçabileceğine veya delilleri yok edebileceğine karar verirse tutuklama emri çıkarabilmektedir. Yasalar, gözaltına alınan kişilere derhal avukata erişim hakkı ve bir avukatla herhangi bir zamanda buluşma ve görüşme hakkını vermektedir. Sanığın beş yıldan fazla hapis cezası alma ihtimali olan suç davalarında yasalar hükümetin yoksul sanıklara bir avukat tayin etmesini öngörmektedir.

Özel avukatlar ve insan hakları gözlemcileri bu düzenlemenin özellikle avukatla görüşme konusunda düzensiz olarak uygulandığını bildirmiştir. Çeşitli yerel baro birlikleri sanıkların avukata ulaşma olanağının ülke çapında büyük ölçüde değişiklik göstermeye devam ettiğini bildirmiştir. Çok sayıda baro birliği temsilcisi ve insan hakları örgütü kentsel alanlarda gözaltına alınan pek çok kişinin gözaltına alındıktan hemen sonra avukatlarıyla görüştüğünü; ancak kırsal alanlarda, özellikle güneydoğuda, sanıkların hemen bir avukata ulaşamadığı vakaların sayısının daha yüksek olduğunu bildirmiştir.

İnsan hakları gözlemcileri, sanığın avukat ücretini karşılayamadığı pek çok davada sanığa avukat tayin edildiğini, ancak terörle ilgili davalarda şüpheli güvenlik güçleri tarafından gözaltına alınıp sorgulanana kadar kendisine avukat tayin edilmediğini belirtmiştir. Hükümetin bu tür işler için ödenmesi gereken ücretleri ödememesi nedeniyle il baro birlikleri avukat sağlama konusunda zorluklar yaşamaya devam etmiştir.

İHD, gözaltı sırasında avukat talep eden kişilere polisin gözaltı sırasında bir avukatla görüştükleri takdirde mahkemenin suçlu olduklarını varsayacağı gibi şeyler söyleyerek kendilerine gözdağı verdiğini iddia etmiştir. Gözaltındakilerin aileleriyle görüşmelerine genellikle hemen izin verilmiştir; ancak insan hakları örgütleri ailelere bir yakınlarının gözaltına alıp alınmadığını öğrenmelerinde yardımcı olamadıklarını, zira hükümetin söz konusu örgütlere bu tür bilgileri sağlamadığını belirtmiştir.

2007 yılında meclis, güvenlik güçlerinin bir şüpheliyi arama ve gözaltına alma yetkisini önemli ölçüde genişletecek şekilde yasaları değiştirmiştir. Değiştirilen yasa çerçevesinde, polis ve jandarma herhangi bir neden göstermeksizin vatandaşları kimliklerini göstermeye zorlayabilmektedir. İHD genişletilen yetkinin yasal ve medeni haklara aykırı olduğunu belirtmiştir.

Yıl içinde polis göstericileri zaman zaman birkaç saatliğine gözaltına almıştır. Polis pek çok kez eski DTP ve yerine kurulan Barış ve Demokrasi Partisi'nin (BDP) yüzlerce üyesini gözaltına almıştır. Polis, insan hakları örgütleri üyeleri ve basın mensupları ile insan hakları gözlemcilerini gözaltına almaya ve taciz etmeye devam etmiştir. Polis "yasa dışı bir örgüte üye oldukları" şüphesiyle ve "terörist propaganda yaptıkları" gerekçesiyle kişileri gözaltına almaya devam etmiştir.

Duruşma öncesi gerçekleşen uzun gözaltı süreleri genel olarak sorun teşkil etmiştir. Yasalar gözaltındakilere ivedi olarak yargı ve mahkeme önüne çıkmayı talep etme hakkı vermektedir; ancak hâkimler bazı şüpheliler için duruşma olmaksızın, sadece her ay hâkimle görüşme hakkını saklı tutmak suretiyle süresiz gözaltı verilmesini emretmiş, bu gözaltılar kimi zaman çok uzun sürmüştür.

Yıl boyunca İstanbul savcıları "Ergenekon" adıyla bilinen çetenin üyesi olmak ve asayişi bozup seçilmiş hükümeti devirmeyi planlamak gerekçesiyle ordu, iş dünyası ve medyadan önemli kişileri tutuklayıp haklarında iddianame hazırlamaya devam etmiştir. İstanbul savcıları 2008 yılında bir iddianame sunmuş, bu iddianame daha sonra 2006 yılında yapılan Danıştay saldırısına ilişkin iddianame ile birleştirilmiştir. Yıl içinde iki iddianame daha sunulmuş, bunlar daha sonra birleştirilmiştir. İddianamelerde söz konusu çetenin aralarında dini liderlerin de bulunduğu tanınmış kişilere suikast düzenlemeyi, önemli kişileri dövmeyi ve bombalı saldırı düzenlemeyi planladığına ilişkin iddialar yer almaktadır. Yıl sonunda toplam 250 kişi hakkında suç duyurusunda bulunulmuştu. Muhalefet kanadından bazı siyasetçilerle basın mensupları ve hükümeti eleştirenler suçlamaların büyük kısmının siyasi nedenlere dayandığını düşünmektedir. Diğerleri ise tutuklamaların ülkedeki gazetecilerle insan hakları eylemcilerine yönelik tehditleri kaldırmak suretiyle bu kişiler üstündeki korku ve baskıyı azalttığını iddia etmiştir. Hükümet üyeleri ile hükümeti destekleyen basın mensupları duruşmanın eleştirilmesindeki amacın mahkemelere baskı yapmak ve hükümet politikalarını değiştirmek olduğunu iddia etmiştir. Hükümeti eleştirenler onlarca davalının ihtarnameleri tebliğ edilmeden önce suçları belirtilmeksizin aylarca gözaltında tutulduğuna dikkat çekmiştir. Oysa bu durum ülkede yaygın bir uygulamadır.

Aralık ayında ilk kez müfettişlerin Ergenekon soruşturmasına ilişkin delil bulmak üzere askeri tesislerde arama yapmalarına izin verilmiştir. Aralarında görevli albaylarla emekli generallerin de bulunduğu üst düzey ordu mensupları mahkemede ifade vermiştir. Yıl boyunca Türk Genel Kurmayı (GKB) Ergenekon soruşturmasında genel olarak yardımcı olmuş; ancak bazı ordu mensupları bu süreci kınadıklarını açıkça beyan etmiştir.

2008 yılında, AİHM Türkiye'de İnsan Hakları Avrupa Konvansiyonu'nca öngörülen özgürlük ve güvenlik hakkına ilişkin 64 ihlalin gerçekleştiğini bildirmiştir.

e. Kamuya Açık Adil Bir Mahkemede Yargılanma Hakkının Reddi

Yasalar bağımsız yargıyı öngörmektedir; ancak zaman zaman yargıya dışarıdan müdahale edilmiştir. Yargıda yolsuzluk olduğuna dair iddialarda bulunulmuştur.

Yasalar hükümetin yargı gücünün uygulanması konusunda emirler ya da tavsiyeler vermesini yasaklamaktadır; ancak hükümet zaman zaman hükümeti eleştiren hâkimler hakkında resmi soruşturma başlatmıştır.

Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu, yargının bağımsızlığını zayıflattıkları gerekçesiyle büyük ölçüde eleştirilmiştir. Adalet Bakanı yedi üyeden oluşan kurulun başkanlığını yapmakta, Adalet Bakanlığı müsteşarı da kurulda görev almaktadır. Kurul kuralları bu iki yetkiliden birinin toplantıları yönetmesini öngörmektedir. Kurul mahkemeler için hâkim ve savcı seçmekte ve alt mahkemelerin denetiminden sorumludur. Kurul Adalet Bakanlığı bünyesinde yer almaktadır ve kendi bütçesi yoktur. Anayasa, memuriyet hayatı boyunca iş güvenliği güvencesi vermekle birlikte, kurul hâkimlerin ve savcıların meslek hayatını atama, nakil, terfi ve kınama gibi mekanizmalarla kontrol etmektedir.

2008 yılında, meclis ceza yasasının devlete hakaret suçuyla ilgili 301. maddesinde değişiklik yapmıştır. Daha önce "Türklüğe" hakaret etmek suç teşkil etmekteydi. Değişiklik, 301. maddenin ihlal edildiğini iddia edebilmek için Adalet Bakanı'nın onayını gerektirmektedir. Böylece ideolojilerine göre hareket eden savcıları yargı sisteminden uzak tutmak hedeflenmektedir. Ancak savcılar ideolojileri doğrultusunda soruşturmalar yürütmeye devam etmiştir; devlete hakaret iddialarına yönelik soruşturmalar buna örnektir. Başka bir yasa ülkenin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'e hakaret edilmesini yasaklamaktadır; bu yasa da yıl boyunca savcılar tarafından ideolojileri doğrultusunda soruşturmalar yapmak için

kullanılmıştır. Gözlemciler her iki hükme dayanan soruşturmaların önceki yıllara nazaran önemli ölçüde azaldığını bildirmiştir.

Cumhuriyet savcıları ile hâkimler arasındaki yakın ilişki, ceza davalarında uygunsuzluk ve adaletsizlik olduğu izlenimini uyandırmıştır. Savcılar ve hâkimler Yüksek Kurul tarafından atanmadan önce birlikte öğrenim görmektedir. Atandıktan sonra aynı yerde oturmakta, genellikle aynı ofisi paylaşmakta ve beş yıldan fazla aynı mahkeme salonunda görev yapmaktadırlar.

Yasalar yargıda görev yapacak bütün adayların Adalet Bakanlığı tarafından düzenlenen yazılı ve sözlü sınavları geçmesini öngörmekte ve 35 yaşın altındaki beş yıllık mesleki tecrübeye sahip özel avukatların bakanlık kademelerinde görev yapmasını mümkün kılan bir mekanizma oluşturmaktadır. Türkiye Barolar Birliği sözlü sınavın Adalet Bakanlığı'nın adayları siyasi eğilimleri doğrultusunda seçmesine zemin hazırlayacağını iddia etmiştir. Yıl sonunda Yüksek Kurul atamaları, sınavı geçen ve bakanlık tarafından eğitim verilen kişilerin oluşturduğu havuzdan yapmaya devam etmekteydi.

Bazı bölgesel baro birlikleri hükümetin halkın savunması için yetersiz kaynak tahsis ettiğini belirtmiştir. Bu birlikler ayrıca, halka tayin edilen avukatların savcılar kadar sıkı bir eğitim almadıklarını ve asgari uzmanlık seviyesine sahip olduklarını kanıtlamak için sınava girmelerinin gerekli olmadığını belirtmiştir.

Yargı sistemi genel mahkemeler, özel ağır ceza mahkemeleri, askeri mahkemeler, ülkenin en yüksek mahkemesi olan Anayasa Mahkemesi ve diğer üç yüksek mahkemeden oluşmaktadır. Yüksek Temyiz Mahkemesi ceza davalarının temyizine, Danıştay idari davaların temyizine ya da devlet birimleri arasındaki davalara bakmakta, Sayıştay ise devlet kurumlarını denetlemektedir. Davaların çoğu hukuk, idari ve suç mahkemelerini içeren genel mahkemelerde görülmüştür. Adalet Bakanlığı, yüksek mahkemenin dava yükünü hafifletmek için 2004 yılında kabul edilen yasa uyarınca oluşturan bölgesel temyiz mahkemelerinde yıl sonunda dava görülmediğini ve söz konusu projenin yeni mahkeme binalarının yapımı ile hâkim ve savcıların atamasındaki gecikmeler nedeniyle ertelendiğini bildirmiştir.

Anayasa Mahkemesi yasa, kararname ve meclis usulüne ait kuralların anayasaya uygunluğunu incelemekte ve siyasi partilerin yasaklanmasına ilişkin davalara bakmaktadır. Cumhurbaşkanları ve başbakanlar bir suçla itham edildikleri takdirde Anayasa Mahkemesi'nde yargılanabilmektedir. Bununla birlikte, mahkeme olağanüstü durumlarda, sıkıyönetim sırasında, savaş zamanında ya da meclis tarafından yetki verilen diğer durumlarda "yasa gereğince verilen kararları" dikkate alamaz.

Kendi temyiz sistemleri olan askeri mahkemeler, silahlı kuvvetlere yönelik askeri yasalarla ilgili davalara bakmaktadır. Askeri mahkemeler aynı zamanda askeri personel tarafından işlenen suçlarla ilgili davalara da bakabilmektedir. Haziran ayında meclis, sivillerin askeri mahkemelerde yargılanmasını yasaklayan ve medeni hukuku ihlal eden askeri personelin sivil mahkemelerde yargılanmasına olanak tanıyan bir yasa çıkarmıştır. Muhalefet kanadından Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) yasanın feshedilmesi için Temmuz ayında Anayasa Mahkemesi'nde dava açmıştır. Dava yıl sonunda devam etmekteydi.

2008 yılında, AİHM Türkiye'de İnsan Hakları Avrupa Konvansiyonu'nca öngörülen adil yargılanma hakkına ilişkin 75 ihlalin gerçekleştiğini bildirmiştir.

İdari ve bürokratik engeller kovuşturmalara mani olmuş ve az sayıda güvenlik güçleri personelinin insan haklarını ihlal suçundan hüküm giymesinde etkili olmuştur. Yasa gereğince, mahkemeler bir davalı en az bir duruşmaya katılmadığı takdirde mahkûmiyet

kararı veremez. Davalı polisler mahkûmiyetten kaçınmak için zaman zaman duruşmalara katılmamıştır; davacı avukatlar mahkemelerin, davalıların maaş ya da emekli maaşı çeklerinin ev adreslerine gönderildiği davalarda bile bu davalıları bulmak için ciddi bir çaba harcamadığını iddia etmiştir.

Uluslararası Af Örgütü'nün (AI) 2008 tarihli bir raporuna göre, davalılar özellikle terörle mücadele yasalarının ihlaline ilişkin duruşmalarda mahkeme salonundaki dava işlemleri sırasında adil yargılanma haklarının ihlal edilmesiyle ilgili çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. Raporda ayrıca terörle mücadele yasaları kapsamında verilen hükümlerin genellikle yetersiz ya da güvenilir olmayan delillere dayandığı belirtilmiştir.

2007 AI raporunda, devlet güvenlik mahkemelerinden (2004'te kaldırılmıştır) ağır ceza mahkemelerine sevk edilen sanıkların davalarına, dava devlet güvenlik mahkemesinde görüldüğü sırada mahkemeye başkanlık eden aynı hâkim ve savcıların baktığı bildirilmektedir. Raporda ayrıca davalıların itirafların işkence yoluyla yaptırıldığı ve avukat hakkından yararlanamadan uzun süre "yasalara aykırı" biçimde gözaltında tutulma yolundaki iddialarını bu hâkimlerin dikkate almadığı ya da konuyla ilgili soruşturma başlatmadığı belirtilmiştir. Raporda bu davalardaki sanıkların işkence altında veya başka kötü muameleler sonucu yapılan itirafların delil olarak kabul edilmesi sonucu hüküm giydiği bildirilmiştir.

Bazı gözlemciler silahlı kuvvetler bünyesindeki üst düzey görevliler tarafından Nisan ayında Ergenekon davası ile ilgili olarak yapılan açık beyanları ve aleyhinde dava açılan ve duruşması beklenen askeri personele verilen desteği yargıya baskı uygulamak şeklinde değerlendirmiştir.

Dava Süreçleri

Sanıklar masum olduklarını iddia edebilmekte ve temyiz hakları bulunmaktadır. Jüri sistemi yoktur; bütün davalarda bir hâkim ya da hâkim heyeti karar vermektedir. Yaşı reşit olmayanların sanık olduğu davalar haricindeki bütün davalar halka açıktır. İtham belgeleri, dava özetleri, hükümler ve diğer mahkeme savunmalarını içeren mahkeme dosyaları davanın tarafları dışındaki herkese kapalıdır. Bu da resmi kanallar dışında davaların gidişatı ya da sonucu hakkında bilgi edinmeyi zorlaştırmaktadır. Yasalar, mahkemeden talep ettikleri takdirde, muhtemel cezası beş yıldan fazla olan yoksullara baro birliklerinin ücretsiz avukat sağlamasını öngörmektedir. Baro birlikleri genel olarak bütün ülkede bu uygulamayı gerçekleştirmiştir. Sanıkların duruşmada yer alma ve zamanında avukatlarına danışma hakkı bulunmaktadır. Sanıklar ya da avukatları soruşturma için tanıklara soru sorabilmekte ve kendi lehlerine tanık ve delil sunabilmektedir. Sanıklar ve avukatları davalarıyla ilgili olan devletin elindeki delillere erişebilmektedir.

Uluslararası insan hakları örgütleri ve Avrupa Birliği (AB), mahkeme salonun yapısı ve cezai prosedür kurallarının iddia makamına haksız avantaj sağladığını belirtmiştir. Duruşma süresince savcı istediği tanığı çağırabilmekte; ancak savunma makamının tanık çağırmak için hâkimden izin istemesi gerekmektedir. Savunma avukatının soru sorup sormayacağına ya da nasıl konuşacağına hâkimler karar vermekte; ancak iddia makamının bütün sorularını kendilerine sunulan şekilde sormaktadır. Savcılar, mahkeme salonuna hâkimlerin girdiği kapıdan, savunma avukatları ise ayrı bir kapıdan girmektedir. Savcılar yüksek bir kürsüde hâkimle aynı seviyede otururken, savunma avukatı zemin seviyesinde oturmaktadır.

Yasalar hızlı yargılanma hakkını tanımaktadır; ancak kimi zaman duruşmalar yıllarca sürmektedir. Güvenlik görevlileri ifadelerini hemen vermedikleri ya da duruşmalara katılmadıkları için haklarında başlatılan davalar çoğu zaman gecikmiştir.

2008 yılında, AİHM Türkiye'de İnsan Hakları Avrupa Konvansiyonu'nca öngörülen adli işlemlerin uzunluğuna ilişkin 64 ihlalin gerçekleştiğini bildirmiştir.

Yasalar işkence yoluyla elde edilen delillerin mahkemede kullanılmasını yasaklamaktadır; ancak savcılar kimi zaman işkence iddialarını takip etmemiş ve sanıkları söz konusu delilin yasal olup olmadığını belirlemek için ayrı bir hukuki dava açmaya zorlamıştır. İnsan hakları örgütleri bu gibi durumlarda çoğu zaman ilk davanın ikinci davadan önce sonuçlanarak, ikinci davayı etkisiz hale getirdiğini ve haksız mahkûmiyet kararı verildiğini iddia etmiştir.

Siyasi Mahkûmlar ve Tutuklular
İHD siyasi yelpazenin her kanadından binlerce siyasi mahkûm olduğunu; ancak hükümetin bu mahkûmları siyasi tutuklu olarak nitelendirmediğini ileri sürmüştür. Hükümet siyasi tutuklu oldukları iddia edilen mahkûmların aslında terörist örgütlerin üyesi olmakla ya da bunlara yardım etmekle suçlandığını iddia etmiştir. Hükümet 21 Ekim itibarıyla cezaevlerinde terör suçundan hüküm giymiş 2869 mahkûm ve duruşmasını bekleyen 2699 tutuklunun bulunduğunu bildirmiştir.

Uluslararası insani yardım örgütlerinin Adalet Bakanlığı'ndan izin alabildikleri takdirde siyasi suç işlediği iddia edilen mahkûmları görmesine izin verilmiştir. Uygulamada ise bu örgütlere söz konusu izin nadiren verilmiştir.

Medeni Hukuk Prosedürleri ve Çözümleri
Medeni hukuk konularında bağımsız ve tarafsız bir yargı kurumu bulunmaktadır. Yasalar, bütün vatandaşlara fiziksel veya psikolojik olarak zarar gördükleri durumlarda medeni hukuk davası açma hakkı tanımaktadır.

2008 yılında, AİHM Türkiye'de İnsan Hakları Avrupa Konvansiyonu'nca öngörülen etkin çözüm hakkına ilişkin 12 ihlalin gerçekleştiğini bildirmiştir.

f. Özel Hayat, Aile ve Ev Hayatı ile İletişime Keyfi Müdahale

Yasalar, telefon görüşmelerinin mahkeme kararıyla gizlice dinlenmesine izin vermektedir. Vatandaşlar ve yüksek mahkeme üyeleri ile siyasetçiler dâhil olmak üzere önemli kişiler telefonlarının yasa dışı şekilde dinlendiğine dair zaman zaman şikâyette bulunmuştur. Sadece Türk Telekomünikasyon Şirketi'nin uyuşturucu kaçakçısı, organize suç üyesi ve terörist olduğu iddia edilen kişiler hakkında mahkeme emri çıkarıldığında bu kişilerin telefonlarını dinlemesine izin verilmektedir.

Kasım ayında Adalet Bakanlığı Ergenekon soruşturması kapsamında 56 hâkim ve savcının telefonunun dinlendiğine ilişkin iddiaları doğrulamış ve bütün dinlemelerin yasalara uygun şekilde yapıldığını iddia etmiştir. Bakanlık, söz konusu kişilerden 36'sının dinlenilmesine Kasım ayında son verildiğini belirtmiştir. Bazı gözlemciler telefonları dinlenen hâkim ve savcıların büyük kısmının AKP karşıtı kararları ile tanındıklarını, bunların arasında yolsuzluk yaptığı iddiasıyla Cumhurbaşkanı Gül hakkında soruşturma başlatan bir savcının da bulunduğunu bildirmiştir.

2008 yılında, AİHM Türkiye'de İnsan Hakları Avrupa Konvansiyonu'nca öngörülen özel hayat ve aile hayatına saygı hakkına ilişkin 11 ihlalin gerçekleştiğini bildirmiştir.

Bölüm 2
Aşağıdakiler Dâhil Olmak Üzere Sivil Özgürlüklere Saygı:

a. İfade ve Basın Özgürlüğü

Yasalar kişilere ifade ve basın özgürlüğü tanımaktadır; ancak hükümet bazı durumlarda bu özgürlükleri kısıtlamaya devam etmiştir. Bazı üst düzey hükümet yetkilileri yıl içinde basını sert bir şekilde eleştirmiştir. Hükümet yıl içinde bir medya grubuna ciddi miktarda vergi cezası vermiş, bazı gözlemciler bu cezanın söz konusu medya grubunun yazılı basın ve yayın organları editörlerinin siyasi çizgisiyle ilgili olduğunu belirtmiştir.

Hükümet, özellikle polis ve yargı kurumu, anayasal kısıtlamaları ve ceza yasasının hükümeti, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti," Atatürk ile cumhuriyetin kurum ve sembollerini aşağılamayı yasaklayan maddeleri dâhil olmak üzere çok sayıda yasayı kullanarak ifade özgürlüğünü kısıtlamıştır. Terörle Mücadele Yasası ile basın ve seçimlere ilişkin yasalar gibi diğer yasalar da ifade özgürlüğünü kısıtlamıştır.

Anayasanın 301. Maddesi uyarınca Türkiye devletine hakaret suç teşkil etmektedir. Söz konusu madde, 301. Madde'nin ihlal edilmesine ilişkin suçların mahkemeye taşınması için Adalet Bakanı'nın onayını gerektirmektedir. Ancak savcılar ideolojileri doğrultusunda soruşturmalar yürütmeye devam etmiştir; Türkiye Cumhuriyeti Devleti veya Atatürk'e hakaret iddialarına yönelik soruşturmalar buna örnektir.

Adalet Bakanlığı yıl içinde 301. maddeye ilişkin 424 şikâyet alındığını, bunların 358'inin reddedildiğini bildirmiştir. Sadece dört şikâyet hakkında işleme devam edilmesi uygun görülmüştür; bu rakamda önceki yıla nazaran önemli bir düşüş söz konusudur. Yıl sonunda toplam 55 şikâyet değerlendirilmekteydi. İHV yıl boyunca 18 kişi hakkında 301. Madde uyarınca kovuşturma başlatıldığını bildirmiştir; bu sayıda da önceki yıla nazaran önemli bir düşüş gözlenmiştir.

Vatandaşlar çoğu zaman ceza davası veya hükümet soruşturmasına maruz kalma riski olmadan devleti ve hükümeti açıkça eleştirememiş ve hükümet bazı dini, siyasi görüşlere ve Kürt milliyetçiliğine ya da kültürüne yakınlık duyan bireylerin ifade özgürlüğünü kısıtlamaya devam etmiştir. Özellikle ülkenin AB üyeliği süreci, ordunun rolü, İslam, siyasi İslam, Kürt ve diğer etnik veya dini kökenlerin Türkler tarafından "azınlık" olarak değerlendirilmesi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde yaşanan Türk-Ermeni çatışmasının tarihçesine ilişkin meseleler olmak üzere insan hakları ve hükümet politikaları hakkında hararetli tartışmalar yaşanmaya devam etmiştir. Bununla birlikte, başta Ermeni meselesi olmak üzere bu tür konularla ilgili yazan ya da konuşan kişiler soruşturma riskiyle önceki yıllara nazaran daha az karşı karşıya kalmıştır. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC), ülkenin AB adaylığıyla ilgili yasal reformlara rağmen, ifade özgürlüğü konusundaki ciddi kısıtlamaların devam ettiğini bildirmiştir.

2008 yılında bir grup aydın 1915 yılında yaşanan trajik olaylara ilişkin olarak "Ermenilerden Özür Diliyorum" adında bir kampanya başlatmıştı. Kampanya çapında 30.000'i aşkın imza toplanmıştı. Hükümet Ocak ayında kampanyayı düzenleyenler hakkında 301. maddeyi ihlal suçundan soruşturma başlatmıştır. Temyiz Mahkemesi yıl sonunda davayı incelemekteydi.

2008 yılında, AİHM Türkiye'de İnsan Hakları Avrupa Konvansiyonu'nca öngörülen ifade özgürlüğü hakkına ilişkin 20 ihlalin gerçekleştiğini bildirmiştir.

TGC Kürt meselesiyle ilgili kitap ve makale yayımlama konusunda önceki yıla nazaran daha az sorunla karşılaştığını bildirmiştir. Yıl içindeki en ciddi sorun, ideolojileri doğrultusunda hareket eden avukatların yazar ve yayımcılar hakkında yaptığı çok sayıda suç duyurusu olmuştur.

İHD/İHV tarafından ortak hazırlanan bir raporda yıl boyunca 34 gazetecinin ifade suçundan tutuklandığı belirtilmiştir. Yıl boyunca toplam 29 yazılı yayın geçici olarak yasaklanmış, 62 kitap toplatılmış ve kovuşturmalar için temel teşkil etmiştir.

29 Aralık'ta Diyarbakır ceza mahkemesi aralarında belediye başkanlarının da bulunduğu on bir kişiyi cezaevinde bulunan PKK lideri Abdullah Öcalan'dan bahsederken "sayın" ifadesini kullanmaları nedeniyle 10 ay hapis cezasına çarptırmıştır. Mahkeme söz konusu kişilerin bu ifadeyi kullanarak "suç ve suçluyu övdüklerine" karar vermiştir.

Kasım ayında İzmir ceza mahkemesi belediye başkanı adayları Cemal Coşkun ve Şehmuz Seyhan'ı 29 Mart yerel seçimlerinde yürüttükleri kampanyalar sırasında Kürtçe konuştukları gerekçesiyle suçlu bulmuştur. Her iki aday altı ay hapis cezasına çarptırılmış, bu ceza daha sonra 3000 lira (2000 ABD doları) para cezasına çevrilmiştir.

Eylül ayında bir cumhuriyet savcısı oyuncu Hülya Avşar ile gazeteci Devrim Sevimay hakkında soruşturma başlatmıştır; soruşturmanın gerekçesi Sevimay'ın Avşar'la yaptığı röportaj sırasında Avşar'ın PKK'yı silahlarını bırakmaya ikna etmenin zor olacağını söylemiş olmasıdır. Savcı Avşar'ın bu sözlerinin "halk arasında nefret ve düşmanlığı kışkırtmak ve halkı aşağılamak" anlamına geldiğini iddia etmiştir. Ekim ayı sonunda savcı suçlamalarla ilgili dava açmamaya karar vermiştir.

4 Ekim'de Diyarbakır Yüksek Mahkemesi avukat Eren Keskin, oyuncu Murat Batgı ve yazar Edip Polat'ı 2006 yılında Diyarbakır'da yapılan Kültür ve Sanat Festivali'nde yaptıkları bir konuşmada "Kürtler" ve "Kürdistan" ifadelerini kullanarak "nefret ve düşmanlığı kışkırtmak"tan suçlu bulmuştur. Her biri birer yıl hapse mahkûm edilmiştir. Mahkeme bu kişilerin konuşmalarının "ortaya çıkan açık ve yakın tehlikenin varlığına kanıt" olduğunu belirtmiştir.

Ekim ayında Ankara savcısı Ağustos ayında Kürt meseleleri konusundaki hassasiyete dair yapılan bir çalıştayda 301. maddenin ihlaline ilişkin şüpheler dolayısıyla Ulusal Polis Akademisi hakkında soruşturma başlatmıştır. Soruşturma yıl sonunda devam etmekteydi.

2007 yılında San Francisco Uluslararası Müzik Festivali'nde gençlik korosunun aynı zamanda Irak Kürdistan Bölgesel Hükümeti'nin ulusal marşı olan bir Kürt halk türküsünü söylemesinin ardından koro şefi Duygu Özge Bayar hakkında "yasa dışı örgüt lehine propaganda yaptığı" gerekçesiyle çıkarılan tutuklama kararı devam etmekteydi. Bayar konserden sonra Türkiye'ye dönmüş; ancak kovuşturmanın başlatılması üzerine ülkeden ayrılmıştır. Bayar yıl sonunda hâlâ yurt dışında bulunmaktaydı.

2007 yılında Kırıkkale Üniversitesi öğrencisi Durmuş Şahin'in bir kampanya durağında Sağlık Bakanı Recep Akdağ'ın elini sıkmayı reddedip kendisine "hain" demesi üzerine polis Şahin ve iki arkadaşını beş gün boyunca gözaltında tutmuştur. Akdağ bölge savcısına şikâyette bulunmuş ve savcı 301. maddeye dayanarak suç duyurusunda bulunmuştur. Ekim ayında yerel ceza mahkemesi Şahin'i iki ay hapis cezasına çarptırmıştır. Hapis cezası daha sonra 1720 lira (1150 ABD doları) para cezasına çevrilmiştir.

Yıl boyunca polis ve yargı Kürt taraftarı eski DTP ve BDP üyeleri üzerinde uyguladığı baskıyı arttırmıştır. İnsan hakları eylemcileri yıl boyunca eski DTP ve BDP üyeleri hakkında 1000'i

aşkın davanın açıldığını iddia etmiştir. Üyelerin büyük kısmı hakkında Kürtçe konuşmak ve hükümeti eleştiren demeçler vermek suçundan soruşturma ve kovuşturma başlatılmıştır. 25 – 31 Aralık tarihlerinde aralarında seçilmiş belediye başkanları ile BDP yetkililerinin de bulunduğu 40'ı aşkın kişi dâhil olmak üzere pek çok üye PKK terör örgütünün siyasi kolu olan KCK ile bağlantısı olduğu iddiasıyla tutuklanmıştır.

21 Nisan'da Diyarbakır ceza mahkemesi Kürt kökenli siyasetçiler olan Diyarbakır Belediye Başkanı Osman Baydemir ile eski DTP lideri Necdet Atalay'ı halka yaptıkları bir konuşmada PKK'dan "teröristler" değil de "gerillalar" şeklinde bahsetmek suretiyle alenen terörist propaganda yapmak suçundan 10 ay hapse mahkûm etmiştir. Baydemir belediye başkanlığı görevine devam etmiştir.

Baydemir Kürtçe konuştuğu için çok sayıda suçlama ve soruşturmaya maruz kalmaya devam etmiştir. Yıl sonunda Kürtçe yeni yıl ve bayram mesajı gönderdiği gerekçesiyle 2008 yılında Baydemir hakkında açılmış üç dava bulunmaktaydı. Eylül ayında Diyarbakır ceza mahkemesi Baydemir hakkında 2007 yılında PKK'dan "silahlı Kürt muhalefeti" şeklinde bahsetmesi nedeniyle açılan davalarla ilgili beraat kararı çıkarmıştır.

Ekim ayında Ankara savcısı DTP'nin ulusal kongresinde yapılan konuşmalar ve atılan sloganlarla teröre destek verildiği iddiasıyla kongre hakkında soruşturma başlatmıştır. Soruşturmada ayrıca DTP ile PKK arasında olduğu iddia edilen bağlantılar da incelenmiştir. DTP'nin Aralık ayında kapatılması parti hakkında açılan ve sürmekte olan davaları geçersiz kılmıştır (bkz bölüm 3).

Ekim ayında Şanlıurfa mahkemesi yedi DTP üyesini Ekim 2008'de Abdullah Öcalan'ın cezaevi koşullarını protesto etmek için izinsiz bir gösteriye katılmaktan iki yıl hapis cezasına çarptırmıştır.

24 Aralık'ta Diyarbakır İHD başkanı Muharrem Erbey ile ulusal İHD başkan yardımcısı PKK'nın siyasi kanadı olan KCK ile bağlantısı olduğu iddiasıyla tutuklanmıştır. Başkanın evi, özel ofisi ve İHD aranmış; polis bütün İHD bilgisayarları ile başkanın evindeki kitaplara ve özel ofis bilgisayarının sabit diskine el koymuştur. İHD Diyarbakır şubesi bilgisayarlarının iade edilmesi için polise başvurmuştur; ancak yıl sonunda bilgisayarlar hâlâ iade edilmemişti. İHD Erbey'in İHD'de çalışması ve insan hakları avukatı olması nedeniyle tutuklandığını iddia etmiştir. Yıl sonunda Erbey Diyarbakır cezaevinde tutulmaktaydı ve resmi olarak bir suçla itham edilmemişti.

Temmuz ayında bir Diyarbakır mahkemesi Leyla Zana'yı "terör örgütü propagandası yapmak" suçundan bir yıl üç ay hapse mahkûm etmiştir. Zana Mayıs 2008'de Londra'daki bir üniversitede yapılan bir panelde "Abdullah Öcalan Kürtlerin beyni ve yüreğidir" ifadesini kullanmıştı. Yıl sonunda konuyla ilgili temyiz davası devam etmekteydi.

Hükümet yılın ilk yarısında cezaevi yönetmeliklerini mahkûmların kendilerini ziyaret eden akrabalarıyla Kürtçe konuşmalarına izin verecek şekilde değiştirmiştir. İnsan hakları örgütleri bu gelişmeyi olumlu olarak nitelendirmiş ve yeni kuralın uygulanmasında fazla sorunla karşılaşılmadığını belirtmiştir.

Ülkede devlet kontrolünden bağımsız, aktif bir yazılı basın bulunmaktadır. Çeşitli siyasi görüşleri kapsayan yüzlerce özel gazete mevcuttur.

Hükümet, Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nun (TRT) sahibidir ve kurumun idaresi hükümete aittir. Radyo Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) Kasım ayı itibarıyla 210 yerel, 15 bölgesel ve resmi olarak kayıtlı 22 ulusal televizyon kanalı ile 929 yerel, 98 bölgesel ve 35

ulusal radyo istasyonu bulunduğunu bildirmiştir. Ayrıca, 77 televizyon kanalı kablolu ağ üzerinden yayın yapmaktadır. RTÜK sekiz televizyon ve iki radyo kurumuna uydu lisansı ile gerekli yayın izinlerini vermiştir. Diğer televizyon ve radyo kanalları resmi bir izin olmaksızın yayın yapmaktadır. Uydu çanaklarının ve kablo televizyonun yaygın kullanımı, Kürtçe yayın yapan özel kanallar da dâhil olmak üzere yabancı yayınların izlenmesini mümkün kılmaktadır. Birçok medya kuruluşunun sahibi bu sektör dışındaki çeşitli alanlarda faaliyet gösteren büyük özel holdinglerdir. Medya kuruluşlarının sahipliğinin belirli ellerde toplanması yayınların içeriğini etkilemiş ve tartışmaların kapsamını daraltmıştır. Gözlemciler medya şirketlerinin medyayı hükümet politikalarına karşı baskı yapma aracı olarak kullandığını belirtmiştir.

Savcılar medya özgürlüğünü kısıtlayan çeşitli yasaları kullanarak çok sayıda davayı mahkemeye taşımak suretiyle yazar, gazeteci ve siyasetçileri taciz etmiştir. Ancak bu davaların çoğu düşmüştür. Yetkililer ifadeyle ilgili yasaların ihlal edildiği gerekçesiyle gazete binalarına baskınlar düzenlemiş, geçici olarak gazeteleri kapatmış, para cezaları vermiş ya da gazetelere el koymuştur. Hükümetin kısıtlamalarına rağmen, medya hükümet liderlerini ve politikalarını her gün eleştirmiş ve çoğu zaman hükümete karşı muhalif bir tutum takınmıştır.

7 Ekim’de Temyiz Mahkemesi "30.000 Kürt’ü ve bir milyon Ermeni’yi öldürdük" şeklindeki ifadesi nedeniyle vatandaşların yazar Orhan Pamuk’a dava açıp tazminat isteyebileceğine karar vermiştir. Yıl sonunda bu yönde bir dava açılmamıştı.

TGK muhalif görüşte olan medya yayınlarını kendi medya brifinglerine kabul etmemiştir. Muhaberatlarına bağlı olarak ulusal yayınlara da izin verilmediği olmuştur. Günlük bir gazete olan *Evrensel*’de çalışan gazetecilerden Sultan Çiftçi yıl boyunca Başbakanlığa girmek için akreditasyon alamamıştır. Çiftçi’ye 2008 yılında da akreditasyon verilmemişti. Diğer gazeteciler bildirilen herhangi bir sorun olmaksızın akreditasyon almıştır.

Rumca yayınlanan *İho* gazetesinin Genel Yayın Yönetmeni Andreas Rombopulos'un gazetenin İstanbul'daki bürosu dışında kimliği bilinmeyen iki kişi tarafından Aralık 2007 tarihinde dövülmesiyle ilgili soruşturma yıl sonunda devam etmekteydi.

Ocak 2007’de tanınmış insan hakları eylemcisi Hrant Dink'i öldürmekle suçlanan zanlı Ogün Samast'ın davası yıl sonunda devam etmekteydi. Türkçe-Ermenice yayınlanan haftalık *Agos* gazetesinin genel yayın yönetmeni olan Dink İstanbul'daki ofisinin çıkışında öldürülmüştü. Dava 2007 yılında başlamıştı. Samast’ın Dink’e ateş ettiğini itiraf ettiği, kullandığı silahı da teşhis ettiği bildirilmiştir. Başlatılan soruşturmanın ardından 19 şüpheli daha tutuklanmış ve haklarında suç duyurusunda bulunulmuştur. Sekiz şüphelinin tutukluluk hali yıl sonunda devam etmekteydi. 12 Ekim’de yapılan bir duruşmada Dink ailesinin avukatları "Ergenekon" davasındaki bazı zanlıların Dink’i devletin istikrarını bozmak için araç olarak kullanmayı hedeflediğini iddia ederek bu duruşmaya ait bazı belgeleri talep etmiştir. Eylül 2008’de Hrant Dink'in ailesi İstanbul Emniyet Müdürü Celalettin Cerrah ve eski İstanbul İstihbarat Şube Müdürü Ahmet İlhan Güler aleyhinde dava açılmasına müsaade etmeyen bölge idari mahkemesi hâkimleri hakkında Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kuruluna şikâyette bulunmuştur. Üç devlet müfettişi Cerrah ve Güler’i Dink’in aldığı uyarıları cinayetten önce araştırmadığı gerekçesiyle kınamıştır.

Ekim 2008’de Adalet Bakanlığı 301. madde uyarınca yayıncı ve yazar Temel Demirer hakkında açılan davanın devam ettiğini onaylamıştır. Demirer, Dink'in 2007 yılında öldürülmesinden sonra, 1915'teki trajik olayları "soykırım" olarak tanımlamakla suçlanmıştır. Demirer Türkiye komünist hareketi eski lideri İbrahim Kaypakkaya hakkında konuşmaktan

yargılandığı ayrı bir davada beş ay hapse mahkûm edilmiş olmasına rağmen davası yıl sonunda devam etmekteydi.

Devlete ait bir yayın organı olan TRT Ocak ayında televizyon ve radyo kanallarından birini altyazı vermeksizin ve haber yayınında süre kısıtlaması olmaksızın 24 saat Kürtçe yayın yapmaya ayırmıştır. TRT yetkilileri istasyonun içeriğinde hiçbir sansür uygulanmadığını belirtmiştir. 13 Kasım'da hükümet özel televizyon ve radyo kanallarının Türkçe dışındaki dillerde yayın yapmasına izin veren düzenlemeleri onaylamıştır. Kürtçe ve Arapça diyalektlerinde yayın yapacak üç kanal için yapılan başvurular kabul edilmiştir. 2 Nisan'da devlet televizyonunda günde iki kez yarım saat Ermenice yayın yapılmaya başlanmıştır.

TGC önceki yıla nazaran daha az kitap yasağı olmasına rağmen kitapların yasaklanıp toplatılmasının sorun yaratmaya devam ettiğini bildirmiştir. Yıl içinde bazı yayınlar mahkemenin kesin kararı olmaksızın toplatılmıştır. Yazarlar ve yayıncılara aşağılama, iftira, müstehcenlik, bölücülük, terör, devleti yıkmaya çalışma, kökten dincilik ve dini değerlere hakaret gerekçeleriyle dava açılmaya devam edilmiştir. Yayınevlerinin, kitaplar ve süreli yayınlar basıldığında bunları savcılara göndermeleri gerekmektedir. TGC, yayıncıların yargıyla uğraşmamak için çoğu zaman tartışmaya yol açacak içerikli çalışmalardan kaçındığını bildirmiştir. TGC 2008 yılında ve yıl boyunca yetkililerin 62 yayın ve 26 yayıncı hakkında soruşturma başlattığını ya da dava açtığını bildirmiştir. Bu davalar dört beraat ve 28 mahkûmiyetle sonuçlanmış olup diğer davalar yıl sonunda devam etmekte ya da askıya alınmış durumdaydı. TGC ayrıca yayınevlerinin yabancı veya yurt dışında yaşayan yazarlara ait kitaplardan sorumlu tutulmaya devam edildiğini belirtmiştir.

Haziran ayında yetkililer gazeteci Nedim Şener'e yayımlamış olduğu *Dink Cinayeti ve İstihbarat Yalanları* adlı kitapta "gizli bilgiyi ifşa etmek" ve "hükümet yetkililerini aşağılamak" suçundan iki dava açmıştır. Şener söz konusu kitapta Dink cinayetine ilişkin olayları ele almıştır. Yıl sonunda Şener mahkûm edildiği takdirde 28 yıl hapis cezası ile karşı karşıyaydı.

Türk-Ermeni ilişkileriyle ilgili iki kitabı çevirdiği gerekçesiyle Atilla Tuygan aleyhinde açılan dava yıl sonunda devam etmekteydi. Dava, kitabın yayıncısı Ragıp Zarakolu'nun beraat etmesinin ardından mahkemenin Zarakolu yerine Tuygan'ın yargılanmasına karar vermesi sonucu 2007 yılında açılmıştı. İkinci davada Zarakolu *Gerçek Bizi Özgürleştirecek* adlı kitabı yayımlamak suçundan Haziran 2008'de yargılanmış ve beş ay hapis cezasına çarptırılmıştır. Söz konusu kitapta yazarın büyük annesinin 1915'te yaşanan trajik olaylarla ilgili deneyimleri anlatılmaktadır. Mahkemenin cezanın infazını ertelemesi üzerine Zarakolu ve avukatı temyiz başvurusunda bulunmuştur. Temyiz Mahkemesi yıl sonunda dava hakkında karar vermemişti.

Yetkililer, özellikle güneydoğuda, Kürt taraftarı veya sol içerikli materyallere el koyarak ya da ilgili medya organlarını geçici olarak kapatarak medyaya sürekli sansür uygulamıştır. 2 Ekim'de medyada Mardin polisinin Artuklu Üniversitesi'nde yeni açılan "yaşayan diller" enstitüsünde okutulan Kürtçe yazılmış ders kitaplarına "terör propagandası" yapılıp yapılmadığını kontrol etmek üzere el koyduğuna dair haber yer almıştır. Polis incelemeden sonra kitapları üniversiteye iade etmiştir.

Bazı AKP üyeleri ve Başbakan Erdoğan yıl içinde gazeteci ve karikatüristlere karşı dava açmayı sürdürmüştür. İnsan hakları örgütleri, yayın birlikleri ve gazeteciler bu tür dava eğilimlerinin oto-sansür ortamı yarattığını iddia etmiştir.

Haziran ayında Ankara mahkemesi 1 Mart'ta yayınlanan bir televizyon programında Başbakan Erdoğan'ı aşağıladığı gerekçesiyle siyasetçi Yaşar Nuri Öztürk'ün 7500 lira (yaklaşık 5000 ABD doları) tazminat ödemesine karar vermiştir.

Temmuz ayında Ankara mahkemesi Başbakan Erdoğan'ı aşağıladığı gerekçesiyle CHP lideri Deniz Baykal'ın başbakana 10.000 lira (yaklaşık 6700 ABD doları) tazminat ödemesine karar vermiştir. Baykal 28 Şubat'ta Sinop'ta yapılan bir mitingde Erdoğan için "kabadayı" tabirini kullanmıştır.

Kritik bir fotomontajda Başbakan Erdoğan'ın suretini kullandığı gerekçesiyle karikatürist Mehmet Çağçağ'a açılan hukuk davası mahkeme tarafından reddedilmiştir. Mahkeme söz konusu karikatürün ifade özgürlüğü hakkı ile korunduğuna karar vermiştir.

9 Eylül'de Aydın Çocuk Mahkemesi Mart ayında Aydın'da yapılan seçim mitinginde Başbakan Erdoğan'a "Allah belanı versin!" diye bağıran 13 yaşındaki bir çocuğa açılan davayı kapatmıştır. Aydın cumhuriyet savcısı çocuk için başbakana hakaret suçundan bir ilâ üç yıl hapis cezası talep etmiştir.

Ülkedeki haber ajansı sahibi olan bazı büyük holdingler gazetecilerinin hükümeti eleştiren yazılar yazmaları halinde iş fırsatlarını kaybedecekleri konusunda endişe yaşamıştır. Bir gazeteci, üst düzey yönetimin şirket gazetecilerinin AKP'yi ve parti üyelerini eleştiren yazılar yazmasını engellediğini iddia etmiştir.

Yıl içinde Maliye Bakanlığı ülkedeki en büyük medya şirketlerinden biri olan Doğan Medya Grubu'na toplam 5,9 milyar lira (yaklaşık 3,9 milyar ABD doları) vergi cezası vermiştir. Bu cezalar neredeyse şirket varlıklarının toplam değerine tekabül etmekteydi. Grubun editörlerinin hükümet ve başbakanı eleştirdiği düşünüldüğünden, bu cezalar bazı gözlemcilerde endişe uyandırmıştır. Avrupa Komisyonu Ekim ayı ilerleme raporunda bu cezaların "grubun finansal kapasitesini zayıflattığını, dolayısıyla uygulamada basın özgürlüğünü etkilediğini" belirtmiştir. Diğer gözlemciler bu cezanın gazeteciler üzerinde dondurucu etki yarattığını ve hükümetin bu cezayı muhalefeti susturmak için kullandığını bildirmiştir. Hükümet bu vergi cezasının Maliye Bakanlığı'nın vergilendirme yetkisinin hukuki tecellisi olduğu ve hiçbir siyasi nedene dayanmadığı konusunda ısrar etmiştir. Gözlemciler ise söz konusu cezanın şirketin iflas etmesine neden olabileceğini iddia etmiştir.

18 Haziran'da Anayasa Mahkemesi medya kuruluşlarındaki editörlerin terörle mücadele eden kamu personelinin kimliklerinin açıklamasını yasaklayan yasanın anayasaya aykırı olduğuna karar vererek yasayı iptal etmiştir.

Yıl içinde Terörle Mücadele Yasası çerçevesinde basına dava açılmaya devam edilmiştir. İHV söz konusu yasanın ideolojik ve siyasi nedenlere bağlı kovuşturmaların yapılmasına olanak tanıyan suçların oldukça kapsamlı bir tanımını yaptığını bildirmiştir. Terörle Mücadele Yasası kapsamında Kürt taraftarı günlük bir gazete olan *Özgür Gündem* hakkında açılmış en az 550 dava bulunmaktadır. Bazı davalarda mahkûmiyet kararı verilmiş olmakla birlikte, davaların büyük çoğunluğu yıl sonunda devam etmekteydi.

İnternet Özgürlüğü

Ülkede internet yaygın olarak kullanılmaktadır. İnternet okul, kütüphane, özel internet kafeler ve diğer kamu alanlarında kullanılmakta ve hükümet internet kullanımını desteklemektedir. İnternet erişimine yönelik bazı kısıtlamalar bulunmaktadır. Uluslararası Telekomünikasyon Birliği 2008 yılı istatistikleri ülkede yaşayan insanların yaklaşık yüzde 33'ünün internet kullandığını göstermektedir.

İnternete ilişkin yasa bir web sitesinin şu sekiz suçtan birini işlemesinden yeterli derecede şüphe edilmesi durumunda hükümetin söz konusu siteyi yasaklamasına izin vermektedir: intihara teşvik, çocuklara yönelik cinsel taciz, uyuşturucu kullanımının kolaylaştırılması,

sağlığa tehlikeli madde sağlanması, müstehcenlik, fuhuş, kumar veya Türk Ceza Kanunu'nun 5816. Maddesi (Atatürk'e yönelik suçlar) kapsamındaki suçlar. Bir savcı şikâyet üzerine veya kişisel gözlemler sonucunda kurallara uymayan bir siteye erişimin yasaklanması için başvuruda bulunabilmekte veya çok acil bir durumda savcı ya da Telekomünikasyon Başkanlığı (TB) yasağı uygulamaya koyabilmektedir. Her iki durumda da bir hâkimin olay hakkında 24 saat içinde karar vermesi gerekmektedir. Yasak kararının çıkmasının ardından internet hizmeti sağlayıcı (ISP) 24 saat içinde siteye erişimi engellemelidir. Hâkim erişim engelini onaylamazsa, savcı sitenin erişime açık olduğundan emin olmalıdır. ISP yasal emre uymadığı takdirde altı aydan iki yıla kadar hapis cezası alabilmektedir. Ayrıca, yasa gereğince bir kişi herhangi bir web sitesinin kişisel haklarını ihlal ettiğini düşündüğünde, ISP'den ihlal konusu içeriği kaldırmasını talep edebilmektedir. 11 Mayıs'a kadar mahkeme ve savcılar yaklaşık 81.691 şikâyet üzerine 2601 web sitesine erişimin engellenmesine karar vermiştir. Önceki yıl yaklaşık 17.768 şikâyetten 1475'i hakkında yasaklama emri çıkarıldığı göz önünde bulundurulduğunda, bu rakam büyük artış göstermiştir. İnsan hakları web sitesi "Bianet"te, istatistiklerin fazlasıyla yükselmesi nedeniyle TB'nin Mayıs ayında istatistikleri açıklamaya son verdiği bildirilmiştir.

Mayıs 2008'de, bir İstanbul mahkemesi Türkiye'nin kurucusu Atatürk'e hakaret eden bir çizgi video yayınlaması nedeniyle YouTube adlı web sitesine erişimi engellemiştir. Yıl sonunda engel devam etmekteydi.

Hükümet yetkilileri "milli güvenliği, toplum düzenini, sağlığını ve ahlakını" korumak veya bir suçu engellemek için internet kullanıcısının kayıtlarına nadiren erişmiştir. Polis bu tür bir eylemde bulunmadan önce, bir hâkimden ya da acil durumlarda en yüksek idari yetkiliden izin almak zorundadır.

Akademik Özgürlük ve Kültürel Etkinlikler
Hükümet genellikle akademik özgürlüğe veya kültürel etkinliklere kısıtlama getirmemiştir; ancak hassas konularda oto-sansür uygulanmıştır.

2006 yılında söylediği Kemalizm "ilerlemeden çok gerilemeye tekabül eder" sözleri nedeniyle "Atatürk'ü korumaya" yönelik bir yasa uyarınca 2008 yılında mahkûm edilen Gazi Üniversitesi profesörü Atilla Yayla'nın hükmü yıl sonunda hâlâ temyizdeydi.

b. Barışçıl Bir Şekilde Toplanma ve Dernek Kurma Özgürlüğü

Toplanma Özgürlüğü

Yasaların kişilere toplanma özgürlüğü vermesine karşılık hükümet bu hakkı uygulamada kısıtlamıştır. Bir yerde toplanmadan önce kesinlikle yetkililere haber verilmesi gerekmekte, yetkililer toplantıları bu tür etkinliklere ayrılan alanlarla sınırlandırabilmektedir.

İHV yıl boyunca güvenlik güçlerinin gösteriler sırasında yedi kişiyi öldürüp 269 kişiyi yaraladığını bildirmiştir; ayrıca polisin bazı göstericileri dövdüğü, gözaltına aldığı, taciz ettiği veya kötü muamelede bulunduğuna dair iddialar ortaya atılmıştır. İHV yıl boyunca güvenlik güçlerinin gösteriler sırasında 1414 kişiyi gözaltına alıp tutukladığını ve 369 kişiyi itham ettiğini bildirmiştir.

UTPT polisin 25 Ekim'e kadar gerçekleşen 14.310 gösteride 1737 kişiyi gözaltına aldığını bildirmiştir. Gözaltı sürelerinin uzunluğu birkaç saat ila birkaç gün arasında değişmiştir.

Mart ayındaki Nevruz bayramı (Kürt ve Farsların Yeni Yılı) kutlamaları nedeniyle ülke çapında düzenlenen yaklaşık 180 halk etkinliği genel olarak olaysız geçmiştir. Önceki yıl

gerçekleşen çok sayıdaki ölüm ve yaralanma olayına kıyasla, İHV yıl içinde Nevruz kutlamaları sırasında hiçbir olayın yaşanmadığını bildirmiştir.

1 Mayıs İşçi Bayramı kutlamaları genel olarak olaysız geçmiştir. İnsan hakları örgütleri polisin bazı sendika eylemcilerini dövdüğünü iddia etmiş, ancak herhangi bir tutuklama olayı bildirilmemiştir.

İHV avukatları yıl içinde, 2005 yılında İstanbul'da Dünya Kadınlar Günü'nü anmak için yapılan gösteride aşırı güç kullandıkları iddiasıyla 54 polis memuru hakkında 2006 yılında açılan davanın takip edilmediğini bildirmiştir.

Dernek Kurma Özgürlüğü
Yasalar kişilere dernek kurma hakkı tanımaktadır; ancak uygulamada bu hakla ilgili çeşitli kısıtlamalar devam etmiştir.

Yasalar dernek kurucularının, dernek kurmadan önce yetkilileri bilgilendirmesini gerekli görmezken, uluslararası örgütlerle beraber çalışmadan veya yurt dışından mali destek almadan önce yetkilileri bilgilendirmesini ve bu tür faaliyetlerle ilgili ayrıntılı belgeler sunmasını şart koşmaktadır. Dernek temsilcileri bu uygulamanın çalışmalarında aşırı bir yük teşkil ettiğini belirtmiştir.

Bir STÖ örgütü olan Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı'na göre, STÖ'lere belirli vergilerden muaf olma hakkı tanıyan kamu yararına çalışan dernek statüsü elde edebilmek için gerekli kriterler kısıtlayıcı ve karmaşıktır. Kamu yararına çalışan dernek statüsü başvuruları Bakanlar Kurulu tarafından onaylanmalıdır. Yasalar, dilekçeleri reddedildiği takdirde başvuranların tekrar başvurmasına izin vermemektedir.

2008 yılında AİHM Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu'nca öngörülen toplanma ve dernek kurma hakkına ilişkin beş ihlalin gerçekleştiğini bildirmiştir.

2008 yılının aksine, hükümet veya mahkemelerce herhangi bir örgüt kapatılmamıştır.

c. Din Özgürlüğü

Anayasa ve yasalar din özgürlüğü vermektedir. Hükümet uygulamada genel olarak bu hakka saygı duymakla beraber İslami ve diğer dini gruplara önemli kısıtlamalar getirmiştir.

Anayasa ülkeyi "laik devlet" olarak tanımlamakta ve inanç, ibadet ve şahsi dini fikirleri yayma özgürlüğü vermektedir; ancak, laik devletin bütünlüğü ve varlığı konusundaki diğer anayasal hükümler bu hakları kısıtlamaktadır.

Hükümet, Müslümanların dini kurumlarını ve eğitimlerini Başbakanlığa bağlı Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığıyla idare etmektedir. Diyanet, ülkede kayıtlı bulunan 77.777 caminin idaresinden ve il ve beldelerde kamu görevlisi olarak çalışan imamların görevlendirilmesinden sorumludur. Özellikle Aleviler olmak üzere, bazı gruplar Diyanet'in diğer inançları yok sayarak sadece Sünni İslami inançları yansıttığını iddia etmiştir; ancak hükümet Diyanet'in hizmet talebinde bulunan herkese eşit davrandığını ileri sürmüştür.

Akademisyenler Türk ve Kürt kökenli vatandaşlar dâhil olmak üzere Alevi nüfusunun 15–20 milyon olduğunu tahmin etmiştir. Genel olarak Aleviler, Anadolu'da bulunan diğer dinlerin geleneklerine yakın durduğu kadar hem Şii hem de Sünni İslam'ın görüşlerini birleştiren bir inanç sisteminin takipçileridir. Hükümet, Aleviliği yerleşmiş görüşlere zıt bir İslami mezhep

olarak görmektedir; bununla beraber bazı Aleviler ve Sünniler Aleviler'in Müslüman olmadığını ileri sürmektedir.

Alevi Cem evlerinin devlette ibadethane olarak yasal statüleri bulunmamaktadır. Ancak Kuşadası ve Tunceli belediyeleri Alevi Cem evlerinin ibadethane olarak kabul edilen diğer yerler gibi suyu ve elektriği ücretsiz alabileceğine karar vermiştir, fakat bu belediyelerin Cem evlerine resmi "ibadethane statüsü" verme yetkileri yoktur.

Hükümet Aleviler'in endişelerini öğrenmek ve bunları ele almak için yıl içinde çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Hükümet üç ayda bir Aleviler'in endişelerini ele almayı amaçlayan Alevi çalıştayları düzenlemiştir. Bazı Alevi gruplar bu çalıştayların bütün Alevi grupların değil sadece hükümete yakın olanların ihtiyaçlarına hitap ettiğinden yakınmıştır.

Mistik Sufi ve diğer tarikat, tekke ve zaviyeler resmi olarak yasaktır, fakat bunlar yaygın biçimde faaliyet göstermeye devam etmiştir. Çok sayıda önemli siyasi ve toplumsal lider, tarikat, tekke, zaviye ve diğer İslami gruplarla ilişkilerini sürdürmeye devam etmiştir.

Ayrı bir devlet kurumu olan Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM), gayrimüslim dini grupların idari açıdan kritik nitelikte olan bazı faaliyetlerini ve bağlı oldukları kilise, manastır, sinagog ve dini mülklerini düzenlemektedir. Süryani Hıristiyan, Kildani, Bulgar Ortodoks, Gürcü, Ermeni Katolik, Protestan ve Maruni vakıflarının yanı sıra 74 mülkü olan Rum Ortodoks vakıfları, 48 mülkü olan Ermeni Ortodoks vakıfları ve 12 mülkü olan Yahudi vakıfları olmak üzere, 161 "azınlık vakfı" VGM tarafından tanınmaktadır. VGM ayrıca okullar, hastaneler ve yetimhaneler dâhil olmak üzere hayır işleri ile ilgilenen İslami dini vakıfları da düzenlemektedir.

2007 yılında Yehova Şahitleri "Yehova Şahitlerini Destekleme Derneği" adı altında resmi olarak onaylanmıştır. Ancak askerlik hizmetini vicdanen reddetmeleri nedeniyle çeşitli zorluklarla karşılaşmaya devam etmişlerdir. Senenin başında Yehova Şahitleri'nin iki ibadethanesinin (kraliyet salonu) kullanımına karşı imar yasalarına dayalı olarak verilen mahkeme kararları temyiz sürecinde iptal edilmiştir. Ancak diğer iki kraliyet salonunun imar yasaları nedeniyle ibadetlerini kısıtlayan mahkeme kararlarına karşı başlattığı temyiz süreci devam etmekteydi. Yehova Şahitleri üyeleri hükümetin ibadethaneler ve vicdanen askere gitmeyi reddetmeleri konusunda kendilerine kötü muamelede bulunduğu iddiasıyla AİHM'ye üç başvuruda bulunmuştur; bu başvurular üzerindeki işlemler yıl sonunda devam etmekteydi. İki Yehova Şahidi zorunlu askerlik görevini yapmayı reddettikleri gerekçesiyle yıl sonunda cezaevindeydi.

Vatandaşların mensup oldukları din nüfus cüzdanlarında belirtilmektedir. Bahaîler gibi bazı dini gruplar, seçenekler arasında kendi dinleri yer almadığı için kimliklerine dinlerini yazdıramamaktadır; bu kişiler endişelerini hükümete bildirmiştir. Nüfus Genel Müdürlüğü kişilere nüfus cüzdanlarındaki din hanesini boş bırakma veya yazılı bir dilekçeyle değiştirme konusunda izin vermektedir. Ancak hükümet başvuran kişilerin din seçeneğini kısıtlı bir listeyle sınırlamaya devam etmiştir.

Ordu, yargı ve devletin diğer organlarındaki bazı üyeler İslami köktenciliğin yandaşları olarak nitelendirdikleri kişilere karşı mücadele etmeyi sürdürmüştür. Bu gruplar irticayı laik devlet için bir tehdit olarak görmektedir. Milli Güvenlik Kurulu, irticayı kamu güvenliğine karşı bir tehdit olarak görmüş ve jandarma yıl içinde misyonerlik faaliyetlerini denetlemiştir.

Ordu dini gereklerini yerine getiren Müslümanları zaman zaman görevden almıştır. Ordu görevlileri bu kişilerin İslami köktenci olduğuna ve bu durumun laik devlete sadakatsizlik işareti olabileceğine inandıkları için bu kişileri görevden almıştır. İslami ibadetleri yeterince

yerine getirmedikleri gerekçesiyle bazı bakanlık görevlilerine ayrımcılık uygulandığına dair doğrulanmamış iddialar bulunmaktadır.

Orduya göre, subaylar ve astsubaylar üstlerinden defalarca aldıkları uyarılara rağmen ordunun İslamî köktenci olarak gördüğü örgütlerle bağlarını devam ettirdikleri için zaman zaman görevden alınmıştır. Hükümet İslami köktencilikle bağlantısı olduğu iddiasıyla yıl içinde beş kişinin ordudaki görevinden alındığını bildirmiştir.

Hükümet, Rum Ortodoks Patrikliği'nin ekümenik statüsünü tanımamış, onun sadece ülkedeki Rum Ortodoks topluluğunun lideri olduğunu onaylamıştır. Bunun sonucunda hükümet, sadece ülke vatandaşlarının patrik olabileceği, Rum Ortodoks Kutsal Sinodu üyesi olarak hizmet edebileceği ve patriklik seçimlerine katılabileceği konusunda uzun zamandır sürdürdüğü tutumu devam ettirmiştir. Bununla beraber ekümenik patrik 2004 yılında Türk vatandaşı olmayan altı kişiyi Kutsal Sinod'a atamıştır. Rum Ortodoks topluluğu üyeleri bu kısıtlamaların patrikhanenin İstanbul'daki varlığını tehdit ettiğini, çünkü ülkede en fazla 2500 Rum Ortodoks'un kaldığını dolayısıyla topluluğun kurumu ayakta tutmak için çok fazla küçüldüğünü belirtmiştir. Başbakan Erdoğan Rum Ortodoks Patriği'nin "ekümenik" unvanı kullanıp kullanmamasının devletin karar vermesi gereken bir durum olmadığını açıklamıştır.

15 Ağustos'ta Başbakan Erdoğan ve kabine üyeleri azınlıkların dini haklarını ele almak için İstanbul Büyükada'daki Rum Ortodoks, Süryani Ortodoks ve Yahudi topluluklarının dini liderleriyle bir toplantı yapmıştır.

Bu gruplar genellikle diğer kurumların yabancıları istihdam ederken karşılaştıkları gibi yabancı dini personeli istihdam ederken idari zorluklarla karşılaşmıştır. Aralık 2008'de Dış İşleri Bakanı Ekümenik Patrikliği'nde görev yapan yabancı rahiplere bir yıllık vize vermiştir. Daha önce bu rahiplerin turist vizelerini yenilemek için üç ayda bir ülkeden çıkış yapıp sonra tekrar dönmeleri gerekmekteydi.

Yasalar ibadetlerin sadece ibadethane olarak gösterilen yerlerde yapılmasını öngörmektedir. Yerel yönetim yönetmelikleri sadece hükümetin ibadet için yer gösterebileceğini öngörmektedir; dini bir grubun ülkede yasal dayanağı yoksa bu grup için yer gösterilmeyebilir. Gayrimüslim ibadetler, özellikle VGM tarafından tanınan mülkleri olmayan grupların ibadetleri, genellikle diplomatik binalarda ya da özel apartman dairelerinde yapılmaktadır. Polis ve savcılar bu tür toplantıları önlemek veya cezalandırmak için herhangi bir girişimde bulunmasa da ev sahipleri polis tarafından rahatsız edilmeyeceklerine dair onay almadan bu gruplara evlerini kiralamada tereddüt etmiştir.

Pek çok yerel yetkili camilerde uygulamadıkları minimum yer zorunluluğu gibi bazı standartları kiliselere şart koşmaya devam etmiştir. Çeşitli olaylarda Protestan topluluğuna, cemaatin büyüklüğüne bakılmaksızın bir kilise inşa edebilmek için 2700 metre kare yer satın alma zorunluluğu şart koşulmuştur. Protestan temsilciler kısıtlayıcı imar yasaları nedeniyle merkezi yerleşim alanlarına kilise inşa etmek için belediyeden yasal izin almakta büyük zorluk yaşamıştır.

İstanbul'daki Ekümenik Patrikhanesi, Marmara Denizi'ndeki Heybeli Ada Ruhban Okulu'nun yeniden açılması girişimlerine devam etmiştir. Patrikhane'nin okulun devlet tarafından idare edilmesini önlemek için bütün özel yüksek öğrenim kurumlarının devletleştirilmesine ilişkin hükümet yönetmeliğine uymaması üzerine okul 1971 yılında kapatılmıştı. Mevcut kısıtlamalar uyarınca, Sünni Müslümanlar dışındaki dinî topluluklar, ülkede önderlik yapmak üzere bu gruplarda kabul görmüş şekilde yeni din önderleri yetiştirememektedir. Ülke dışından olan din adamlarının bazı durumlarda önderlik konumuna getirilmelerine izin

verilmiştir; ancak genel olarak patrikler ve hahambaşıları dâhil bütün dini önderler ülke vatandaşı olmak zorundadır.

Başkalarını kendi dinine davet etmeyi ya da dini konuşmaları açıkça yasaklayan bir yasa bulunmamaktadır; ancak birçok savcı ve polis memuru bu gibi faaliyetlere kuşkuyla yaklaşmıştır.

Aileleri ile birlikte çeşitli şehirlerde uzun yıllardır yaşamış olan çok sayıda yabancı Hristiyan, önceki yıllarda verilen oturma ve çalışma izinlerinin verilmemesi, jandarma tarafından takip edilme ve hem kendilerinin hem de ailelerinin tehdit edilmesi gibi olaylarla hükümetin yıl içinde kendilerine kötü muamelede bulunduğunu bildirmiştir. Bu kişiler evlerinde ibadet ettiklerini, İncil dağıtarak, kapı kapı dolaşarak veya benzer eylemlerde bulunarak insanları kendi dinlerine davet etmediklerini iddia etmiştir.

Yetkililer üniversitelerde 1997 yılından beri devam eden türban takma yasağını uygulamayı sürdürmüştür. Türban takan öğrencilerin derslere kayıt yaptırmasına izin verilmemiş, ancak bazı fakülte üyeleri öğrencilerin derslerde türban takmasına izin vermiştir. Bazıları türban yerine peruk takmıştır.

Yasalar sekiz yıllık zorunlu laik eğitimi öngörmektedir. Öğrenciler sekiz yıllık eğitimin ardından genel devlet okullarında veya İmam Hatip Liseleri dâhil olmak üzere meslek liselerinde eğitim alabilmektedir. Genel devlet okullarının yanı sıra meslek okullarından mezun olanlar lisedeki alanlarının dışındaki üniversite programlarına başvurduklarında, üniversite sınavından aldıkları puanlar otomatik olarak düşürülmektedir. Bu durum İmam Hatip mezunlarının ilahiyat dışında başka bir üniversite programına katılmasını daha da zorlaştırmıştır. Ailelerin çoğu çocuklarını imamlık eğitimi almaları için değil, daha yoğun bir din eğitimi almaları için İmam Hatip okullarına göndermektedir. Öğrencilerin beşinci sınıftan sonra (yaklaşık 11 yaşında) yazın Diyanet tarafından verilen Kuran kurslarına gitmelerine izin verilmektedir. Sekizinci sınıfı bitiren ya da 16 yaşına basanlar Diyanet'in yıl boyunca verdiği Kuran kurslarına katılabilmektedir. Diyanet'in kontrolü dışında resmi olmayan gizli Kuran kursları bulunmaktadır.

Anayasa ilk ve orta dereceli okullarda din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin zorunlu olarak verilmesini öngörmektedir. Dinî azınlıklar bu zorunluluktan muaf tutulmaktadır. Ancak, Protestanlar ve Süryani Ortodokslar gibi bazı dinî azınlıklar özellikle kimliklerinde İslam dışında bir din yazmıyorsa, bu muafiyetten yararlanmakta zorluk çekmiştir. Hükümet, din derslerinin bütün dünya dinlerini kapsadığını iddia etmiştir. Ancak dini azınlıklar derslerin Sünni İslam doktrinlerini yansıttığını ileri sürmüştür.

Pek çok Alevi, hükümetin din derslerinde kendi doktrin ve inançlarına yer vermemesinden dolayı ayrımcılık yaptığını iddia etmiştir. 2007 yılında, AİHM zorunlu din derslerinin din özgürlüğünü ihlal ettiği gerekçesiyle 2004 yılında dava açan Alevi bir ailenin lehine karar verdikten sonra, hükümet din kültürü ve ahlak bilgisi ders kitabına Alevi inanç sistemiyle ilgili 10 sayfalık bir genel bilgi eklemiştir. Pek çok Alevi örgütü bu eklemenin yeterli olmadığını iddia etmiş ve zorunlu din derslerinin kaldırılması için kulis yapmıştır.

"Resmi olarak tanınan" Rum Ortodoks, Ermeni Ortodoks ve Yahudi grupları Eğitim Bakanlığı'nın denetiminde okul açabilmektedir. Diğer İslami ve gayrimüslim azınlıkların kendi okullarını açmasına izin verilmemektedir.

Özellikle Rum ve Ermeni Ortodoks toplulukları olmak üzere çok sayıda dini grubun mülkleri devlet tarafından istimlâk edilmiş ve bu gruplar mülklerini kurtarmak için devlete karşı mücadele vermeye devam etmiştir. Bu mülklerin birçoğu yasaların VGM'ye ülkedeki

gayrimüslim toplulukların nüfusu önemli oranda düştüğünde kullanılmayan mülklerin idaresini doğrudan eline alma izni verdiği için kaybedilmiştir. Hükümet, göç eden ya da ölen ve mirasçısı olmayan topluluk üyelerinin üstüne kayıtlı diğer mülkleri de istimlâk etmiştir. VGM ayrıca, belli bir bölgedeki gayrimüslim topluluğun nüfusu vakıf kuruluna üye seçebilmek için gereken seviyenin altına düştükten sonra gayrimüslim vakıfların kontrolünü de eline almıştır.

Yasalar VGM tarafından tanınan 161 azınlık vakfının mülk edinmesine izin vermektedir ve VGM 2008 yılında gayrimüslim vakıfların yaptığı 365 yasal mülkiyet başvurusunu kabul etmiştir. Şubat 2008'de, yasada azınlık vakıflarına ait istimlâk edilmiş mülklerin iadesini kolaylaştıran bir değişiklik yapılmıştır; ancak bu değişiklik ilgili vakıfların hükümet kontrolüne girmesinden sonra üçüncü taraflara satılan ya da istimlâk edilen mülkleri kapsamamaktadır. Bu koşullar istimlâk edilmiş Rum Ortodoks mülklerinin birçoğuna uygulanmıştır. Hükümet vakıfların Ağustos ayına kadar istimlâk edilmiş mülkleri için başvurmalarına izin veren geçici bir madde hazırlamıştır. Hükümet yıl sonunda 1200 başvuruyu değerlendirmeye devam etmekteydi.

29 Ocak'ta Maliye Bakanlığı Midyat Süryani Mor Gabriel Manastırı aleyhinde dava açmıştır. Bakanlık manastır duvarlarının içinde ve dışındaki 12 parsellik alanı istemekteydi. Midyat mahkemesi 24 Haziran'da manastırın lehine karar vermişti. Bakanlığın Temyiz Mahkemesi'ne yaptığı başvuru ayrıntılı bilgi için Midyat mahkemesine gönderilmişti. 24 Haziran'da manastır Orman Bakanlığı tarafından açılan ve manastırın duvarlarının içinden 27 hektar ve dışından 6 hektarlık alanın istimlâk edilmesini isteyen davayı kaybetmiştir. Manastır savunmasında 1937 yılından bu yana arazi için ödediği vergi kayıtlarını ve 1935 yılından bu yana arazinin sahibi olduğunu gösteren mülkiyet belgelerini sunmuştur. Manastırın Temyiz Mahkemesi'ne yaptığı başvuru ayrıntılı bilgi için Midyat mahkemesine gönderilmiştir.

Eylül 2008'de bir kadastro mahkemesi Mayıs 2008'de bölgede yapılan ve manastır arazisinin yüzde 70'ini manastıra veren kadastro çalışmalarının sonuçlarını incelemiştir. Ayrıca Eylül 2008'de Midyat'taki üç köy muhtarı bir duvar örerek manastır çevresini yasa dışı şekilde kendi alanı içine aldığı iddiasıyla manastır hakkında suç duyurusunda bulunmuştur. Kadastro mahkemesi 22 Mayıs'ta manastır lehine karar vermiştir. 1950'li yıllara ait resmi belgeler il idare kurulunun manastır sınırlarını onayladığını göstermiştir. Manastır yasal bir statüye sahip değildir ve Osmanlı İmparatorluğu zamanında kurulan bir vakıf tarafından temsil edilmektedir. Muhtarlar Temyiz Mahkemesi'ne başvuruda bulunmuştur; dava yıl sonunda devam etmekteydi.

AİHM'nin 16 Aralık'ta Ermeni mülkiyet meseleleriyle ilgili hükümet aleyhinde verdiği karardan sonra hükümet tazminat ödemiş, ancak mülkleri iade etmemiştir.

Temmuz 2008'de, AİHM ülkenin, Ekümenik Patrikliği'nin Büyükada'daki eski bir yetimhane üzerindeki mülkiyet haklarını ihlal ettiğine karar vermiştir. Ancak vakfın gerçek sahibine karar vermek için yerel bir mahkemede görülen dava yıl sonunda devam etmekteydi.

Yasalar vicdanen askere gitmeyi reddedenleri koruyan herhangi bir madde içermemektedir. Aralık ayında Enver Aydemir isimli bir vatandaş İslami inançlarına ters düştüğü gerekçesiyle askere gitmeyi reddettiği için tutuklanmıştır. Aydemir kendini vicdani retçi olarak sınıflandırmıyordu.

Toplumsal Taciz ve Ayrımcılık

Pek çok Müslüman, Hristiyan, Yahudi ve Bahaî'ye toplum tarafından kuşkuyla ve güvensizlikle bakılmıştır. Yahudi ve Hristiyan mezheplerinin birçoğu dinlerini özgürce yaşamış ve günlük yaşamda ayrımcılıkla çok fazla karşılaşmadıklarını bildirmiştir. Ancak, dini

azınlıklar devlet kurumlarında çalışmalarının ciddi biçimde engellendiği iddiasında bulunmuştur.

İbadetlerini yapan Hristiyanlara karşı saldırı bildirimlerinin sayısı azalmıştır. Yetkililer, İç İşleri Bakanlığı'nın gayrimüslimlere karşı yapılan şiddet eylemlerini önlemeye yönelik 2007 yılında valiliklere gönderdiği genelgeyi uygulamak için yıl içinde önlemler almıştır. Ankara, İzmir ve Trabzon'daki gayrimüslimler polisin özel din hizmetleri sırasında ekstra güvenlik önlemleri aldığını bildirmiştir.

4 Aralık'ta üç kişi Diyarbakır Süryani Ortodoks Meryem Ana Kilisesi rahibini kilisenin çan kulesini bir hafta içinde yıkmazsa öldürmekle tehdit etmiştir. Rahip olayı polise bildirmiş ve adamlar altı gün sonra yakalanmıştır. Rahip daha sonra adamlar hakkındaki şikâyetini geri almıştır.

3 Ağustos'ta Yasin Karasu İstanbul Kadıköy'de bir Hristiyan'ı bıçakla rehin almış ve olaya polisler müdahale etmiştir. Karasu rehin aldığı kişiye "misyoner köpek" demiş ve ülkeyi bölmekle suçlamıştır. Karasu yıl sonunda cezaevindeydi.

2007 yılında Mardin'in Midyat ilçesindeki Süryani Kiliseleri Vakfı başkanının evinin avlusuna el bombası atılmıştır. Polis olaydan sonra soruşturma başlatmıştır; ancak yıl sonunda herhangi bir tutuklama ya da dava bildirimi bulunmamaktaydı.

Nisan 2007'de, biri Alman vatandaşı olmak üzere Malatya'daki Protestan kilisesinin üç üyesini öldürmekle suçlanan aralarında 5 gencin de bulunduğu 11 kişinin davası yıl sonunda devam etmekteydi. Kurbanlar Hristiyanlık ile ilgili kitap yayınlayan bir şirketin ofisinde bulunmuştu; polis binadan kaçmaya çalışan dört şüpheliyi yakalamış, beşincisi pencereden atlamış ve sonrasında hastaneye kaldırılmıştı. Cinayetlerle bağlantılı olarak toplam 11 kişi suçlanmış; beşi soruşturma süresince cezaevinde kalmıştır. Dava Kasım 2007'de başlamıştır. Cinayet ve terörist eylemler nedeniyle beş sanık birden fazla müebbet hapis cezası alırken diğer iki sanık cinayetin planlanmasına yardım etmekle suçlanmıştır. 25 Aralık'ta savcı ve davacılar Ergenekon davası savcısından Malatya'daki cinayetler ve hükümeti düşürmeyi amaçladığı iddia edilen Ergenekon planı arasındaki bağlantıları araştırmasını talep etmiştir. İstanbul savcıları Aralık ayında iki olay arasında bir bağlantı bulamadıklarını açıklamıştır.

2007 yılında güvenlik yetkilileri Antalya'daki St. Paul Kilisesi rahibine karşı planlanmış bir saldırıyı engellemiştir. Yetkililer, rahibi öldürmek istediğini söylediği bir telefon görüşmesini öğrendiklerinde şüpheliyi çeşitli suçlardan dolayı sorgulamaktaydı. Beş kundakçılık olayında yer aldığı iddiasıyla zanlının yıl sonunda tutukluluk hali devam etmekteydi ve askerlikten kaçtığı gerekçesiyle bir askeri mahkemeye sevk edilmişti. Ancak yetkililerin rahibe düzenlemeyi planladığı saldırıyla ilgili dava açtığına dair herhangi bir bildirim bulunmamaktaydı.

Süryani cemaati üyeleri, 1980 – 1990 yılları arasındaki PKK bağlantılı şiddet olayları sırasında güneydoğudaki köylerini terk etmeye zorlanan Süryaniler'in köylerine dönmeye çalışırken önceki yıllara oranla daha az sorunla karşılaştığını bildirmiştir. Bir Süryani cemaati temsilcileri zaman zaman uygulanan imar yasaları nedeniyle güneydoğudaki köylerde yaşayan Süryaniler'in mülklerinin %40-50'sini kaybettiğini iddia etmiştir. Bölgedeki köylüler, özellikle köy korucuları, ülkeden kaçan Süryaniler'in evlerinde oturmuş ve Süryaniler geri dönmeye karar verdiğinde evlerinden çıkmayı reddetmiştir.

Çeşitli gazetelerde ve televizyon programlarında Hristiyanlık ve Yahudi karşıtı mesajlar verilmeye ve kitapçılarda Yahudi düşmanlığını savunan yayınlara yaygın biçimde rastlanmaya devam edilmiştir. Ekim ayında devlet televizyon kanalı İsrailli askerlerin Filistin

bölgesindeki çocukları öldürmesini konu edinen Ayrılık adlı bir dizi yayınlamaya başlamıştır. Dizinin reklâm afişleri İstanbul'daki metro istasyonlarına da asılmıştır. Şikâyetlerin ardından hükümet dizinin yapımcılarıyla birlikte diziden suçlayıcı içeriği çıkarmak için çalışmıştır.

Yahudi topluluğu üyelerinin sayısı yaklaşık 23.000 bin idi. Yıl içinde süregelen toplumsal düşmanlık ve ayrımcılığın yanı sıra gazete ve web sitelerinde Yahudi karşıtı yazılar yayınlanmaya devam etmiştir. İsrail ordusunun Aralık 2008'de başlayan Gazze'deki eylemlerinin ardından bazı gazetelerdeki köşe yazarları Yahudi karşıtı ifadelerde bulunmuşlar ve İstanbul'daki billboardlarda kanlı bebek ayakkabısı resimleri ve Yahudi karşıtı ifadeler yer almıştır. Eskişehir'de bazı işletmeler "Bu kapıdan Yahudiler ve Ermeniler giremez, köpeklere giriş serbesttir" yazılı pankart açmıştır.

Ayrıntılı bilgi için www.state.gov/g/drl/rls/irf adresinden *2009 Yılı Uluslararası Dini Özgürlük Raporuna* bakınız.

d. Seyahat Etme Özgürlüğü, Ülke İçinde Zorunlu Göçe Tabi Tutulan Kişiler, Mültecilerin Korunması ve Yurtsuz Kişiler

Yasalar yurt içinde-dışında seyahat etme, göç etme ve yurda dönmeye izin vermektedir; ancak uygulamada hükümet zaman zaman bu hakları kısıtlamıştır. Yasalar, bir vatandaşın ülkeden ayrılma özgürlüğünün sadece olağanüstü ulusal haller, yurttaşlık görevleri (örn. askerlik hizmeti) ya da adli soruşturma veya kovuşturma durumunda sınırlandırılabileceğini öngörmektedir. Hükümet güneydoğuda, yollarda kurulan çok sayıda kontrol noktası dâhil olmak üzere ağır güvenlik önlemleri uygulamaya devam etmiştir. Hükümet ülke içinde göçe tabi tutulmuş kişiler, mülteciler (belirli coğrafi kısıtlamalara tabi olarak tanınan), ülkelerine dönen mülteciler, üçüncü ülkelere sığınma hakkı için bekleyenler, yurtsuz kişiler ve diğer sorun yaşayan insanlara yardım konusunda genellikle Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komisyonu (BMMYK) ve diğer insani yardım örgütleri ile birlikte çalışmıştır.

Eylül 2008'de, Anayasa Mahkemesi Milli Güvenlik Kurulu'nun önerisi üzerine Bakanlar Kuruluna "zorunlu yerleşim" uygulama yetkisi veren yasal düzenlemeyi reddetmiştir. Mahkeme kararını anayasanın 23. maddesine dayanarak vermiştir. Bu madde suç önleme, toplumsal ve ekonomik kalkınmayı ilerletme, sağlıklı ve düzenli bir kentsel gelişim sağlama ve kamu mülkiyetini koruma amacı dışında yerleşim özgürlüğüne herhangi bir kısıtlama getirmeyi yasaklamaktadır. Söz konusu hüküm bir köyün milli güvenlik nedeniyle boşaltılamayacağını belirtmektedir. Yıl boyunca güvenlik nedeniyle herhangi bir köyün boşaltıldığına dair bildirim olmamıştır. Bunun aksine köylülerin Bitlis, Şanlıurfa ve Mardin yakınlarındaki köylerine döndükleri bildirilmiştir.

Yasalar zorunlu sürgünü yasaklamaktadır ve hükümet böyle bir uygulamada bulunmamıştır.

Ülke İçinde Zorunlu Göçe Tabi Tutulan Kişiler (ÜİZGTTK'ler)

Ülkede 1984 yılında başlayan, 1990'larda şiddetlenen ve yıl boyunca da devam eden PKK çatışmaları nedeniyle ÜİZGTTK'ler bulunmaktadır. Hükümet, çatışmalardan önce ayrılan birçok kişiyle beraber, güneydoğudaki 62.448 haneden 368.360 kişinin çatışma sırasında göç ettiğini bildirmiştir. Ulusal Türk Polis Teşkilatı'na (UTPT) göre 187.861 vatandaş yıl içinde güneydoğudaki köylerine gönüllü olarak dönmüştür.

Akademik gözlemciler göç eden kişilerin sayısının çok daha fazla olduğunu, 1986 – 2005 yıllarında 953.680 – 1.301.200 arasında değiştiğini bildirmiştir. Hükümet ve STÖ yetkililerinin sunduğu rakamlar arasındaki büyük farkın temel nedeninin hükümetin sadece güvenlik güçleri tarafından tahliye edilen kişileri sayıp genel şiddet eylemleri veya güvenlik ve ekonomik sebeplerden dolayı göç eden kişileri dâhil etmemesi olduğunu belirtmişlerdir.

Kırsal kesimden kente olan ekonomik göç, büyük ölçekli kalkınma projeleri ve doğal afetler ülke içindeki göçe neden olan diğer faktörler arasındadır, ancak güneydoğudaki şiddet eylemleri göç oranında daha fazla artışa neden olmuştur.

Yasalar, PKK ile olan çatışmalar sırasında mallarını kaybeden ÜİZGTTK'lerden başvuruda bulunanlara tazminat ödenmesini öngörmektedir. 2007 yılında meclis söz konusu kişilerin Mayıs ayının sonuna kadar tazminat başvurusunda bulunabilmeleri için yasanın süresini uzatmıştır. STÖ gözlemcileri yasanın hükümetin belirttiği amaçlara ve adil ve uygun ıslah ilkelerine aykırı şekilde uygulandığını bildirmiştir. Yasanın uygulanmasıyla görevli il komisyonlarının kararlarının yetersiz kaldığı, çatışmadan önceki evlerine dönmek isteyen ÜİZGTTK'lere engel oldukları ve ÜİZGTKK'lerin temyiz yolunun olmadığı bildirilmiştir. Yerel STÖ'ler ve bölgedeki baro birlikleri, yasada makul olmayan belgelerin zorunlu kılındığı ve tazminat bedellerinin AİHM tarafından belirlenen standartların çok altında olduğunu belirtmiştir. Hükümet yasanın adil bir şekilde uygulamadığı yönündeki iddiaları reddetmiştir.

Yasa sadece 1987'den sonra yaşanan kayıpları tazmin etmekte, bu tarihten önce kayıp yaşayan kurbanları kapsamamaktadır. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı (TESEV) ekonomik durumun ve güvenlik koşullarının bozulmasına bağlı olarak bölgeyi terk eden birçok kurbanın kayıplarıyla PKK ya da güvenlik güçlerinin eylemleri arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu kanıtlayamadıkları için tazminat alamadığını bildirmiştir. İnsan Hakları İzleme Örgütü (İHİÖ) 1987'den önce Güneydoğu Anadolu bölgesini terk eden bu köylülere hükümetin tazminat ödemeyi reddettiğini belirtmiştir.

Ordunun, köyün "özel güvenlik bölgesi" içinde olduğunu açıklaması üzerine jandarma ve köy korucularının evlerini terk etmeye zorladığı bir grup köylü Ağustos 2007'de Siirt Valiliği'ne idari şikâyette bulunmuştur; yıl sonunda davanın durumuyla ilgili bir bilgi bulunmamaktaydı. Köylüler eşyalarıyla birlikte zorla evlerinden çıkarılmış ve köydeki ürün ve hizmetlere erişimleri engellenmiştir. Yıl içinde köy halkından durumlarının genel olarak iyileştiğine dair bazı bildirimler olmuştur.

Gönüllü ve destekli köye dönüşler devam etmiştir. Bazı durumlarda insanlar eski evlerine geri dönebilmişler, bazı durumlarda ise merkezi köyler yapılmıştır. UTPT PKK teröristleriyle olan çatışmalardan kaynaklanan kayıplar için yıl içinde 349.982.716 lira (yaklaşık 233.000.000 dolar) tazminat ödediğini bildirmiştir.

Yabancı devletler ve ulusal ve uluslararası insan hakları örgütleri hükümetin ÜİZGTTK'lerin geri dönüşünü destekleme programını açık olmaması ve yetersiz olması nedeniyle eleştirmeye devam etmiştir.

Mültecilerin Korunması

Ülke 1951 tarihli Mülteci Statüsü Anlaşması ve 1967 tarihli Mülteci Statüsü Protokolüne taraftır. Ancak, Türkiye 1967 protokolünün coğrafi sınırlamaya tabi olduğunu onaylamış ve bu nedenle yükümlülüklerinin sadece Avrupa'dan gelen mülteciler için geçerli olduğunu kabul etmiştir. Bir idari yönetmelik mülteci statüsü ya da iltica hakkı vermektedir. Hükümet mültecileri korumak için resmi bir sistem ya da yasa hazırlamamıştır. Yıl içinde İç İşleri Bakanlığı BMMYK kararlarına paralel olarak mülteci statüsü belirlemek için bir süreç uygulamıştır. Bu sürecin sonucunda yaklaşık 6000 olayın üçü dışında BBMYK ile aynı kararları vermiştir. Bu üç olayda yer alan kişilerin ülkeden ayrılmasına izin verilmiştir.

Hükümet ülkede sürekli bir çözüm bulamayan mültecilerin üçüncü ülkelere yerleşmek için çıkış izni almalarını şart koşmuştur. Yönetmeliklerin mültecilerin her altı ayda bir hükümet tarafından belirlenen şehirde yaşamak için ödemesini gerekli gördüğü 273 lira (185 ABD doları) değerindeki ikamet harcı çıkış izni için bir engel teşkil etmektedir. Bu harç her altı

ayda bir zamanında ödenmezse, mültecilerin ülkeyi terk etmeden önce gecikme ücretiyle beraber eski harçları da tam olarak ödemesi gerekmektedir. Harçlar ödendiği sürece belirlenen şehir dışında yaşamanın cezası bulunmamaktadır. Bazı durumlarda, aileler ülkeden ayrılmalarına izin verilmeden önce binlerce dolar ikamet ve gecikme harcı ödemiştir. Bir olayda sekiz fertli bir ailenin İç İşleri Bakanlığı tarafından belirlenen bir harç programına göre 50.000 dolar çıkış cezası ödemesi istenmiştir.

Birçok olayda hükümet, mültecilerin yaşam veya özgürlüklerinin ırk, din, vatandaşlık, belirli bir sosyal gruba üyelik ya da siyasi görüşleri nedeniyle tehdit edildiği ülkelere dönmesine veya sınır dışı edilmesine karşı bu kişilere koruma sağlamıştır. Yılın ilk dokuz ayında BMMYK'nin ilgilendiği 214 kişi sınır dışı edilmiş ve 135 kişi BMMYK'ye kaydedilmemiştir. 790 kişinin sınır dışı edildiği önceki yıla oranla bu rakamda önemli bir düşüş olmuştur. Potansiyel mülteciler ülkeye yasa dışı şekilde girdikleri gerekçesiyle güvenlik güçleri tarafından gözaltına alındığında ya da tutuklandığında, BMMYK kimi zaman bu kişilere ulaşmada zorluklarla karşılaşmıştır.

Hükümet ülkeye yasa dışı şekilde veya kendi ülkelerinden başka bir ülkeden giren mültecileri ve sığınma hakkı arayanları gözaltına almıştır. Yılın ilk dokuz ayında toplam 901 kişi gözaltına alınmış ve 100 kişi BMMYK'ye kaydedilmiştir. Gözaltına alınan kişiler aylarca ve hatta yıllarca cezaevinde tutulmuştur. Ülkeye Irak'tan giren yaklaşık 20 İranlının davaları yıl sonunda AİHM'de devam etmekteydi.

Iraklı vatandaşlar Türk havaalanlarına geldiklerinde genellikle turist vizesi alabilmiştir. Ancak göç yetkililerinin, Avrupa'ya giderken Türkiye'den geçen Iraklılar dâhil bazı yabancıların Avrupa'da sığınma hakkı arayabileceğine karar vermesi üzerine bu kişiler ülkelerine iade edilmiştir.

Doğu sınır bölgelerinin yakınında gözaltına alınan yasa dışı göçmenlerin sığınma hakkı ülkeden geçerken veya diğer bölgelerden ülkeyi terk etmeye çalışırken yakalanan yasa dışı göçmenlerden daha çok sorgulanmış ve bu kişiler işlemler için daha çok başvuruda bulunmuştur. Ancak, geçici sığınma hakkıyla ilgili ülke prosedürüne erişim olanakları, aralarında muhtemel sığınma hakkı arayanların da bulunduğu yakalanan kaçak göçmenler için karşılama hizmetleri ile güvenlik görevlilerine yardım edecek tercümanların olmaması nedeniyle engellenmiştir.

Yasalar sığınma hakkı arayanlar için sıkı bir süre sınırı ya da geçerli bir kimlik belgesi sunmalarını öngörmemiştir. Yasalar ayrıca "insani durumlar" söz konusu olduğunda sığınma hakkı arayanlardan ikamet harcı istenmemesini öngörmektedir. Bu maddeye rağmen, Uluslararası Göç Örgütü (UGÖ) yıl içinde bazı mültecilerin sığınacakları ülkeye yerleşmek üzere ülkeden ayrılmak için İstanbul'a gitme izni almak amacıyla kayıt yaptırmakta geç kaldıkları gerekçesiyle para cezasına çarptırıldığını bildirmiştir.

BMMYK bir veya daha fazla ülkeden geçtikten sonra yasal şekilde ülkeye gelen sığınma hakkı arayanlarla ilgili birçok olaya başarılı şekilde müdahale edildiğini bildirmiştir. Ancak, BMMYK sığınma başvurusu yapmak isteyen gözaltındaki kişilere, kaçak yolculuk yapmak isteyenlere ve ülkenin havaalanlarının uluslararası bölgelerindeyken sığınma hakkı isteyenlere erişimde sorunlar yaşamaya devam etmiştir.

Hükümet, Avrupa kökenli olmayanlar dâhil olmak üzere mülteci statüsü alamayanlara geçici koruma sağlamıştır. İç İşleri Bakanlığı'na göre hükümet, yıl içinde BMMYK'nin üçüncü ülkelere yerleştirilmesini istediği 8478 yabancıya geçici koruma sağlamıştır. Mültecilerin ülkede çalışmasına izin verilmemiş ve BMMYK veya yerleştirme acenteleriyle olan toplantılar

için olsa bile İstanbul ya da Ankara'ya gitmek amacıyla İç İşleri Bakanlığı'ndan izin almaları gerekmiştir.

Bölüm 3
Siyasal Haklara Saygı: Vatandaşların Hükümetlerini Değiştirme Hakkı

Anayasa ve yasalar vatandaşlara hükümetlerini barışçıl yollarla değiştirme hakkı tanımaktadır. Vatandaşlar bu haklarını uygulamada, genel oy kullanma hakkına dayanan periyodik, özgür ve adil seçimler yoluyla kullanmıştır. Ancak, hükümet bazı siyasi parti ve liderlerin faaliyetlerine kısıtlama getirmiştir.

Seçimler ve Siyasi Partiler
2007 meclis seçimleri, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) tarafından uluslararası standartlara uygun olan demokratik seçimler çerçevesinde olduğu belirtilen seçim yasalarına göre yapılmıştır. Yasalar bir partinin meclise girebilmek için ülke çapındaki geçerli oyların en az yüzde 10'unu almasını gerektirmektedir. Bazı siyasi partiler yüzde 10 barajını aşırı yüksek olmakla eleştirmiştir.

AGİT, 2007 seçimlerinden sonra hazırladığı gözlem raporunda seçimlere ilişkin kapsamlı bir yasal çerçeve olmasına rağmen, belirsizlik içeren ve keyfi şekilde yorumlanabilecek bazı yasaların siyasi kampanyaları ve daha geniş bağlamda ifade özgürlüğünü kısıtladığını belirtmiştir. AGİT ayrıca Kürt kökenli vatandaşların siyasete atılımlarını arttırmak için çeşitli çabaların olduğunu belirtmiştir. Ancak seçim yasası seçim kampanyasında Türkçe'den başka bir dil kullanılmasını yasaklamaya devam etmiştir.

2007 yılı cumhurbaşkanlığı ve meclis seçimleri öncesinde yaşanan kutuplaşmış siyasi iklim içinde, ordu kökten dinciliğin oluşturduğu büyük tehditler, laikliğin esas savunucusu olarak ordunun görevi ve ülkede laikliğin zayıfladığı iddiaları üzerinde duran üç ayrı bildiri yayınlamıştır. İnsan hakları örgütleri bu bildirileri ordunun siyasi yaşamda orantısız biçimde etkili olduğuna işaret eden, demokratik süreç üzerinde baskı uygulama girişimleri olarak tanımlamıştır. Avrupa Komisyonu Ekim ayı raporunda, ordunun "resmi ve gayriresmî mekanizmalarla siyasette büyük oranda etkili olmaya devam ettiğini" belirtmiştir.

Mart ayında yapılan yerel seçimlerin genel olarak özgür ve adil olduğu kabul edilmiştir.

Siyasi partiler ve adaylar adaylıklarını özgürce açıklayıp seçimlerdeki yerini almıştır. Temyiz Mahkemesi başsavcısı, Anayasa Mahkemesi'ne siyasi partilerin anayasaya aykırı faaliyetleri nedeniyle kapatılmasını isteyen bir dava sunmuştur. Ekim ayında Avrupa Komisyonu 2007 yılında DTP'ye karşı başlatılan kapatma prosedürlerinin, siyasi partilerle ilgili yasal hükümlerin Avrupa İnsan Hakları Konvansiyonu'nda garanti edilen dernek kurma ve ifade özgürlüğüne uygun olmayan bir sistem oluşturduğunu gösterdiğini belirtmiştir.

11 Aralık'ta Anayasa Mahkemesi "devlet ve ülkenin bütünlüğüne karşı eylemlerin merkezi olduğu" gerekçesiyle DTP'yi oybirliğiyle kapatmaya karar vermiştir. Mahkeme kararında partiyi DTP üyelerinin terör örgütü PKK'nın "silahlı saldırılarını destekleyen" eylemlerde yer aldığı gerekçesiyle kapattığını belirtmiştir. Mahkeme ayrıca DTP'nin PKK ile "temas ve dayanışma" halinde olduğunu ileri sürmüştür. Kapatma kararının sonucunda aralarında iki milletvekilinin de bulunduğu 37 DTP'linin beş yıl süreyle siyaset yapması yasaklanmıştır.

Polis yıl içinde, özellikle güneydoğuda, çok sayıda DTP merkezine baskın düzenlemiş ve yüzlerce DTP yetkilisi ve üyesini gözaltına almıştır. Savcılar ayrıca DTP üyeleri hakkında çok sayıda soruşturma başlatmış ve dava açmıştır. Polis Diyarbakır'daki DTP şubelerine düzenlediği baskınlarda yaklaşık 54 DTP üyesini gözaltına almıştır. Kapatılan DTP'nin yerine kurulan BDP'nin aralarında yerel seçimlerde göreve gelmiş belediye başkanlarının da bulunduğu 40'tan fazla üyesi KCK ile bağlantıları olduğu gerekçesiyle 24 – 31 Aralık tarihleri arasında tutuklanmıştır.

DTP üyeleri sözlü tehdit, mitinglerde keyfi gözaltına alınma ve kontrol noktalarında tutuklanma dâhil olmak üzere jandarma ve polis tarafından sürekli taciz edilmiştir. Güvenlik güçleri ayrıca DTP sempatizanı olduklarına inandıkları köylüleri de sürekli taciz etmiştir. Güvenlik güçleri gözaltına alınanların çoğunu kısa sürede serbest bırakmıştır; ancak birçoğu genellikle yasa dışı bir örgütü destekleme ya da bölücülüğü teşvik etme suçundan yargılanmıştır.

550 koltuk bulunan mecliste 49 kadın milletvekili ve 27 üyeli kabinede iki kadın bakan bulunmaktadır.

100'den fazla meclis üyesi ve en az üç bakan dâhil olmak üzere üst düzey hükümet yetkilisi Kürt kökenlidir.

Bölüm 4
Resmi Yolsuzluk ve Hükümetin Şeffaflığı

Yasalar yolsuzluk yapan devlet görevlilerinin hapis cezasına çarptırılmasını öngörmektedir; ancak hükümet yasayı etkili bir şekilde uygulamamış ve yolsuzluk yapan bazı görevliler ceza almamıştır. Dünya Bankası'nın Uluslararası Yönetişim Göstergeleri yolsuzluğun bir sorun teşkil etmeye devam ettiğini göstermiştir.

Hükümet yetkililerinin yasalar gereğince beş yılda bir mal beyanında bulunması gerekmektedir; bu koşul genellikle yerine getirilmiştir. Yolsuzluk Araştırma Komisyonu'na danışmanlık eden Başbakanlık Teftiş Kurulu büyük yolsuzluk olaylarını araştırmaktan sorumludur. Hemen hemen her devlet dairesinin bünyesindeki yolsuzlukları araştırmaktan sorumlu teftiş kurulları bulunmaktadır. Meclis kabine bakanları veya başbakanla ilgili yolsuzluk iddialarını araştırmak için teftiş komisyonları kurabilir. Bu tür davaların ayrıntılı şekilde incelenmesi amacıyla mahkemeye sevk edilmesi için çoğunluğun oyu gerekmektedir.

Yasalar halka hükümetle ilgili bilgilere erişim hakkı vermektedir; ancak hükümet kimi zaman milli güvenlik ve diğer alanlardaki başvuruları reddetmiş ve tekrar başvuru hakkı tanımamıştır.

Bölüm 5
Devletin İnsan Hakları İhlalleri İddiaları Hakkında Yapılan Uluslararası ve Sivil Toplum Araştırmalarına Yönelik Tavrı

Birçok yerel ve uluslararası insan hakları grubu çeşitli bölgelerde faaliyet göstermiş, ancak özellikle güneydoğuda hükümet engelleme ve kısıtlama yasalarıyla bu eylemlerine müdahale etmiştir. Yıl içinde işbirliği oranı artsa da, hükümet yetkilileri genellikle bu gruplarla işbirliği içinde hareket etmemiş ve görüşlerine karşı duyarlı davranmamıştır. İnsan hakları ihlallerini belgeleyen hukukçular ve doktorların yanı sıra insan hakları örgütleri ve takipçileri de gözaltı, kovuşturma, gözdağı, taciz ve resmi kapatma kararlarıyla karşı karşıya kalmaya devam etmiştir. İnsan hakları örgütleri resmi insan hakları mekanizmalarının sürekli faaliyet göstermediğini ve ağır ihlallere çözüm getiremediğini bildirmiştir.

İHD'nin yurt çapında 29 şubesi bulunmakta ve yaklaşık 10.000 üyesi olduğu tahmin edilmektedir. İHD tarafından kurulan İHV Ankara, İzmir, İstanbul, Diyarbakır ve Adana'da işkence rehabilitasyon merkezleri ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde bir "mobil ofis" işletmektedir. Ayrıca insan haklarıyla ilgili bilgi için bilgi merkezi olarak hizmet vermektedir. İstanbul'daki Helsinki Yurttaşlar Derneği, Ankara'daki Türk Demokrasi Vakfı, Türk Tabipleri Birliği, bazı üniversitelerdeki insan hakları merkezleri ve Mazlum-Der ülkedeki diğer STÖ'ler arasında sayılabilir.

Aralık 2008'de, İHD Adana şubesi başkanı Ethem Açıkalın yasa dışı bir örgütün propagandasını yaptığı gerekçesiyle bir Adana mahkemesinde iki yıl hapsi istenmiştir. Açıkalın, 2000 yılındaki askeri bir operasyonda ölen 28 mahkûmu anmak için 2007 yılında yapılan bir basın toplantısında slogan atmak suçundan yargılanmıştır. Dava yıl sonunda devam etmekteydi. 14 Ağustos'ta, polis Adana'daki DTP il binasına baskın düzenlemiştir. Açıkalın İHD şube yöneticisiyle birlikte gözlemci olarak DTP binasına gitmiştir. İddialara göre polis şube yöneticisinin kolunu kırmış ve Açıkalın polise karşı koymakla suçlanmıştır. Dava yıl sonunda hâlen başlamamıştı. 7 Ekim'de Adana ceza mahkemesi "bir terör örgütünün propagandasını yaptığı" gerekçesiyle Açıkalın'a 10 ay hapis cezası vermiştir. Açıkalın Ocak 2008'de Kevser Mızrak'ın Ankara'daki bir polis baskını sırasında öldürülmesine ilişkin bir basın toplantısına katılmıştır. Açıkalın cezaevlerindeki koşulları protesto etmek amacıyla düzenlenen bir mitingde söyledikleri için sene başında hüküm giymiştir. Açıkalın bu davayı temyize taşımıştır; temyiz davası yıl sonunda devam etmekteydi. 9 Ekim'deki başka bir davada Açıkalın terörle mücadele yasası kapsamında yargılanan çocuklarla ilgili yaptığı açıklamalar nedeniyle üç yıl hapis cezası almıştır. Açıkalın aleyhindeki çok sayıda dava yıl sonunda devam etmekteydi.

12 Haziran'da bir mahkeme, 2007'deki "1 Eylül Dünya Barış Günü"nde toplantı düzenleyerek Toplantı ve Gösteri Yasası'nı ihlal ettikleri gerekçesiyle İHD Çanakkale şubesinin başkanı dâhil olmak üzere dört üyesine 18 ay hapis cezası vermiştir. Temyiz davası yıl sonunda devam etmekteydi.

2007 yılında, hükümet, yerel temsilciler ve üyelerin konumlarına uygun olmayan eylemlere katıldıkları ve "yasa dışı örgütleri" destekledikleri iddiasıyla İHD Mersin şubesine karşı kapatma davası açmıştır. Dava yıl sonunda devam etmekteydi.

Şubat ayında İstanbul İdari Mahkemesi, İstanbul valiliğinin Uluslararası Af Örgütü'nün (UAÖ) 2007 yılının başından beri dondurulmuş olan üç banka hesabındaki dondurma kararını kaldırmasına karar vermiştir. Valilik karar için Danıştay'a temyiz başvurusunda bulunmuştur; temyiz davası yıl sonunda devam etmekteydi, fakat para üzerindeki dondurma kararı kaldırılmıştır. Dava İstanbul valiliğinin, UAÖ'nün Türkiye şubesinin yaklaşık 75.000 lira

(62.600 ABD doları) değerindeki üç banka hesabını önceden bildirmeden dondurması üzerine başlamıştı. Mayıs 2007'de, Beyoğlu Kaymakamlığı UAÖ'nün "izinsiz yardım topladığına" dair karar yayınlamış, fakat yasaların ihlal edildiği eylemleri belirtmemiştir. UAÖ Haziran 2007 tarihinde yaptığı kamu açıklamasında, çalışmaları için hükümetlerden veya siyasi partilerden para talep ya da kabul etmediğini belirtmiştir. Açıklamada örgütün bu olayın "yasal kaynak geliştirme etkinliklerini sekteye uğratmak için hükümetin uyguladığı bir yıldırma taktiği" olabileceğinden endişe duyduğu belirtilmiştir.

Hükümet genellikle Avrupa Komitesi İşkenceyi Önleme Konseyi (CPT), BMMYK ve UGÖ gibi uluslararası örgütlerle işbirliği yapmıştır; ancak bazı uluslararası insan hakları çalışanları yıl içinde hükümetin kendilerini kasten taciz ettiğini ya da faaliyetlerini engellemek için sözde bürokratik engeller koyduğunu bildirmiştir.

Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı insan haklarıyla ilgili yasaların uygulanıp uygulanmadığını denetlemekle ve insan hakları alanındaki çeşitli hükümet kurumlarının çalışmalarını koordine etmekle yetkilendirilmiştir. İHB bütçesi ve yeterli kaynakları olmamasına rağmen, Avrupa Komisyonu ve Avrupa Konseyi ile birlikte çeşitli projelerde yer almıştır.

Yıl içinde İHB ifade özgürlüğü, ayrımcılık, çocuk hakları ve işkence gibi konularda kısa filmler göstererek insan haklarının korunmasına teşvik etmiştir. İHB, vatandaşların insan hakları ihlallerini bildirmesi ve bunların uygun devlet kurumlarına iletilmesi için ücretsiz acil yardım hattı "Alo 150"yi kurmuştur.

81 il ve ilçelerde İHB'ye bağlı insan hakları il kurulları bulunmaktadır. Bu kurullar STÖ'ler, profesyonel kuruluşlar ve hükümet arasında insan hakları danışma forumu olarak hizmet vermiştir. Ayrıca şikâyetleri araştırma ve bunları savcılığa bildirme yetkisine sahiptirler. Ancak, bu kurulların çoğu düzenli olarak toplanmamış ya da görevlerini etkili biçimde yapmamıştır. İHD genellikle, yetki ve bağımsızlıkları olmadığı gerekçesiyle bu kurullara katılmayı reddetmiştir.

Aralık 2008'de Anayasa Mahkemesi anayasaya uygun olmadığı gerekçesiyle Ombudsman Yasası'nı yürürlükten kaldırmıştır; mahkemenin kararı 4 Nisan'da yürürlüğe girmiştir. Karar 2006 yılında zamanın Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in yasayı kaldırmak için mahkemeye başvurmasının ardından verilmiştir.

Bölüm 6
Ayrımcılık, Toplumsal Suistimal ve İnsan Ticareti

Yasaların ırk, cinsiyet, din, engellilik, dil ya da sosyal statüye bağlı ayrımcılığı yasaklamasına rağmen hükümet bu yasakları etkili şekilde uygulamamıştır.

Kadınlar
Yasalar, eşler tarafından yapılsa bile tecavüzü yasaklamaktadır; ancak hükümet yasaları etkili bir şekilde uygulamamıştır. Kurbanlar çoğu zaman utanç veya misilleme korkusu nedeniyle olayları bildirmek için günlerce hatta haftalarca beklemiştir. Bu nedenle saldırganların etkili bir şekilde kovuşturulması engellenmiştir. Tecavüz olaylarının hepsi bildirilmemiştir.

Eşler arasında yaşanan suistimaller dâhil olmak üzere kadınlara karşı uygulanan şiddet ciddi ve yaygın bir sorun teşkil etmiştir. Yasaların, eşler arasında yaşanan suistimaller dâhil olmak üzere kadına karşı şiddet uygulanmasını yasaklamasına rağmen hükümet yasaları etkili biçimde uygulamamıştır. Hükümet Nisan ayında adli personel için kadınlara karşı uygulanan şiddetle ilgili bir eğitim programı hazırlamıştır. Mayıs - Ekim ayları arasında hükümet 180'in üzerinde hâkim ve savcı için yedi eğitim semineri düzenlemiştir. Yerel insan hakları örgütleri bu yasaların kısmen fakat giderek daha fazla etkili olduğunu; daha çok kadının aile içi şiddet olaylarını bildirmek için polis acil yardım hattını aradığını ve polise gidip suç duyurusunda bulunduğunu bildirmiştir.

2007 yılında hükümet kadınların, çocukların, engellilerin ve yaşlıların istismar edilmesini engellemek için bir yardım hattı kurmuştur. Sene başından 31 Ekim'e kadar yardım hattı 5328'i sığınma evlerine yerleştirilmek isteyen şiddete maruz kalmış kadınlar tarafından ve 5739'u ihmal ve kadınların istismarıyla ilgili olmak üzere toplam 80995 kez aranmıştır.

Kadınlara yönelik STÖ'ler 2001–2005 yılları (istatistiklerin olduğu en son dönem) arasında 150.000'den fazla kadının aile içi şiddet kurbanı olduğunu bildirmiştir. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, aile içi şiddete maruz kalan ve tecavüze uğrayan kadın kurbanlar için toplam kapasitesi 650 kişi olan 29 sığınma evi işletmektedir. Belediyeler 609 kişilik 19 kadın sığınma evi işletmektedir. Hükümet kaymakamlıklar, belediyeler ve STÖ'lerin 54 ve özel bir vakfın 1 sığınma evi işlettiğini bildirmiştir. Gözlemciler nüfusu 50.000'in üzerinde olan yerlerdeki sığınma evlerinin sayısının yetersiz olduğunu belirtmiştir.

Namus cinayetinden yargılanan kişilere müebbet hapis cezası verilebilmektedir. UTPT Ağustos ayına kadar 43 namus cinayeti işlendiğini ve üç cinayet girişiminde bulunulduğunu bildirmiştir. Bu cinayetlerin birçoğu güneydoğudaki tutucu aileler ya da güneydoğudan gelmiş büyük şehirlerde yaşayanlar arasında yaşanmıştır. Gözlemciler genç suçlulara yönelik cezai indirim nedeniyle, çoğu zaman genç erkek akrabaların bu tür cinayetleri işlemekle görevlendirildiğini bildirmiştir.

Namus cinayetine yönelik cezalar nedeniyle aile bireyleri namuslarını korumak adına kızlara kendilerini öldürmeleri için baskı yapmıştır. Hükümet yetkilileri salon toplantıları düzenlemek ve tehlike altında olan kadın ve kızlar için kurtarma ekibi ile yardım hatları kurmak için savunma gruplarıyla birlikte çalışmıştır.

Güneydoğunun en büyük kadın örgütü olan KA-MER doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan 63 kadının ailelerinin kendilerini namus cinayetiyle tehdit ettiği için kendisiyle irtibat kurduğunu bildirmiştir. Bu kadınların 17'si 13 – 18, 29'u 19 – 30 ve 17'si 31 – 44 yaşları arasındadır. Olayların büyük çoğunluğunda kadınların kaderine babaları ya da kocaları karar vermiştir. Eğitim seviyesi arttıkça bu tür suçların oranında düşüş yaşanmıştır. KA-MER eskiden bu gibi olaylarda polisin istatistikleri paylaştığını, fakat yıl içinde kendilerine bilgi vermediğinden şikâyet etmiştir.

Nisan ayında, Siirt'in Eruh ilçesinde yaşayan 24 yaşındaki Leyla Gök evli bir adamla ilişkisi olduğu gerekçesiyle dövülerek öldürülmüştür. Kadın erkek arkadaşıyla bir süre yaşadıktan sonra ailesinin yanına dönmüştü. İddialara göre ailesi Gök'ün cesedini hastaneden almamış ve kurban belediye görevlileri tarafından defnedilmiştir. Tanıklar dinlendikten sonra Gök'ün kardeşi Hayrettin serbest bırakılırken, sevgilisi Şükrü Batuhan olayla ilgili olarak gözaltına alınmıştır. Dava yıl sonunda devam etmekteydi.

Kasım ayında, Şanlıurfa'nın Ceylanpınar ilçesinde, Aysel Çadır dini nikâhlı eşi Müslüm Bakır tarafından vurularak öldürülmüştür. Kurbanın annesi kızının ölüm kararının kocası ve "aile

meclisi" tarafından verildiğini iddia etmiştir. Çadır iddialara göre üç aylık hamile idi. Olayın ardından Bakır tutuklanmıştır. Dava yıl sonunda devam etmekteydi.

Ocak ayında Van ceza mahkemesi tecavüz sonucu hamile kalan ve 2006 yılında doğum yaptıktan sonra 15 yaşındaki Naile Erdaş'ı öldürdükleri gerekçesiyle Erdaş'ın ağabeyi, babası, annesi ve iki amcası olmak üzere aynı aileden beş kişiye müebbet hapis cezası vermiştir. Erdaş'ın diğer amcası 16 yıl sekiz ay hapis cezasına çarptırılmıştır.

Fahişelik yasaldır.

Yasalar, cinsel saldırı için iki yıldan yedi yıla kadar hapis, cinsel taciz için üç aydan iki yıla kadar hapis ve para cezası olmak üzere çeşitli cezalar öngörmektedir. Kadın hakları eylemcileri yasaların nadiren uygulandığını bildirmiştir.

16 Eylül'de Bursa ceza mahkemesi gazeteci Hüseyin Üzmez'e 14 yaşındaki bir kızı taciz ettiği ve ruh sağlığını bozduğu gerekçesiyle 15 yıl dokuz ay hapis cezası vermiştir.

Ülkedeki eşler ve bireyler çocuk sayısı ve çocuk yapma zamanına karar verme hakkına ve ayrımcılığa maruz kalmadan çocuk yapmayla ilgili bilgi ve araçlara sahiptir. Kadın ve erkeklere cinsel yollardan bulaşan enfeksiyonların teşhis ve tedavi hizmetlerine eşit şekilde erişme hakkı verilmektedir.

Sağlık Bakanlığı'nın 2008 yılında yaptığı sağlık ve demografik özellikler ile ilgili anket bölgesel farklılıklar olmasına rağmen önceki beş yıla oranla anne ve çocuk sağlığı göstergelerinde iyileşmeler olduğunu göstermiştir.

Yasalara göre kadınlar erkeklerle aynı haklara sahiptir; ancak toplumsal ve resmi ayrımcılık yaygın olarak görülmüştür. Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı'na bağlı Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün görevi eşit haklar sağlamak ve kadınlara karşı uygulanan ayrımcılığa dikkat çekmektir. Mart ayında meclis cinsiyet eşitliğiyle ilgili gelişmeleri takip etmek, yasa tasarılarıyla ilgili fikir vermek ve yasa ve uygulamaları uluslararası anlaşmalara uygun hale getirmek için önerilerde bulunmak amacıyla Kadın-Erkek Eşitlik Komisyonu'nu kurmuştur. Bu komisyon ayrıca kadın ve erkekler arasındaki eşitsizlik ile cinsiyet ayrımcılığı iddialarını incelemektedir.

Kadınlar iş hayatında ayrımcılığa maruz kalmaya devam etmiş ve genellikle hükümet de dâhil olmak üzere yönetim düzeyindeki pozisyonlarda erkeklere oranla daha az temsil edilmiştir. Avrupa Komisyonu'nun Kasım ayı raporuna göre, kadınların iş hayatı ve siyasetteki katılım seviyesi ulusal ve bölgesel düzeyde düşüktür. Kadınların büyük yüzdesinin tarım, perakendecilik, restoran ve otelcilik sektörlerinde ailelerine ait işlerde ücretsiz olarak çalışmasına rağmen, kadınlar genellikle meslek ve iş hayatında ve devlet memurluğu pozisyonlarında erkeklerle eşit iş için eşit ücret almıştır. Dünya Ekonomik Forumu yıl içinde aynı iş için kadınların erkeklerin kazandığının ancak yüzde 61'ini kazandığını bildirmiştir. Avrupa Komisyonu Ekim ayındaki raporunda üretim işinde çalışan erkeklerin aynı alanda çalışan kadınlardan iki kat fazla kazandığını bildirmiştir.

Aynı rapora göre bir yasa değişikliği sözleşmeli devlet memurlarına doğum izni için kamu görevlileriyle aynı oranda ücret ödenmesini öngörmektedir.

Çocuklar

Ülkenin genelinde doğum kaydı yapılmaktadır, fakat genel olarak ailelerin çocuklarına Türkçe olmayan isimler vermemeleri için baskı yapılmaktadır. Ancak yıl sonunda bazı ailelerin çocuklarına Kürtçe isim koymalarına izin verilmiştir.

Hükümet çocukların refahını arttırma görevini üstlenmiş, eğitim ve sağlık imkânlarını genişletmeye çalışmıştır.

8 yıllık yani 14 yaşına kadar süren eğitim ücretsiz, genel ve zorunludur. Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı'na göre çocuklardan sadece yüzde 40'ı liseden mezun olmuştur. İddialara göre her 10 kız çocuğundan biri zorunlu ilköğretim programına katılmamaktadır.

Çocuklara karşı uygulanan kötü muamele bir sorun teşkil etmiştir. Kız çocuklarının yakın akrabaları, kimi zaman erkek çocuk akrabaları tarafından namus cinayeti nedeniyle öldürüldüğü görülmüştür. Çocukların cinsel istismar amacıyla pazarlandığına dair bildirimler olmuştur.

Kasım ayında Malatya ceza mahkemesi 2005'te Malatya Çocuk Esirgeme Kurumu'nda çocuklara kötü muamele etmekle suçlanan 12 kurum çalışanı aleyhinde açılan ceza davası sonucunda dokuz kadına üç yıl bir ay ve bir kadına dört yıl iki ay hapis cezası vermiştir. Diğer iki kadın delil yetersizliğinden beraat etmiştir. Malatya ceza mahkemesi daha önce "görevlerini ihmal ettikleri" gerekçesiyle sekiz kurum çalışanına bir yıl hapis cezası vermiş ancak cezanın infazını ertelemişti.

Özellikle yoksul, kırsal kesimlerde çocuk evlilikleri yaşanmıştır; ancak kadın hakları eylemcileri ülkedeki küçük yaştaki evliliklerin son yıllarda azaldığını bildirmiştir.

Yasaların minimum evlenme yaşını 17 olarak öngörmesine rağmen, zaman zaman yaşları 12'ye kadar düşen çocuklar resmi olmayan dini törenlerle evlendirilmiştir. Ailelerin aralarında anlaşarak yeni doğan çocuklarını ileride yasal evlilik yaşına gelmeden çok önce evlenmeleri için "beşik kertmesi" yapması nadir de olsa görülmüştür.

Ülkede minimum rüşt yaşı 15'tir. Yasalar reşit olmayan çocuklara tecavüz için altı aydan iki yıla kadar hapis cezası öngörmektedir; fail kurbandan beş yaş büyükse suç ikiye katlanmaktadır.

İnsan Ticareti

Yasalar her türlü insan ticaretini yasaklamaktadır; ancak fuhuş ve işçilik amaçlarıyla ülkede insan ticareti yapıldığını dair bildirimler olmuştur.

Türkiye özellikle fuhuş amaçlı kadın ve çocuk ticaretinin yapıldığı önemli bir hedef noktasıdır. UTPT yıl içinde 78 insan ticareti kurbanı tespit etmiştir. UTPT yıl içinde hiç erkek kurban tespit edilmediğini veya erkek kurbana yardım edilmediğini bildirmiştir. Tespit edilen kurbanların geldikleri ülkeler arasında Kazakistan, Nijerya, Romanya, Ukrayna, Azerbaycan, Gürcistan, Rusya, Moldavya, Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan sayılabilir. Yabancı kurbanlar ülkenin her yerinde tespit edilmekle beraber, birçoğu daha çok İstanbul ve Antalya'da fuhuş amacıyla pazarlanmıştır.

Ülkeye pazarlanan yabancı kurbanlar genellikle ülkelerindeki arkadaşları ve aile üyelerinden aldıkları bilgiler ve onların tavsiye ettiği kişiler ile hareket eden yabancı uyruklu ve Türk vatandaşlardan oluşan küçük ağlar tarafından toplanmıştır. Yerel uzmanlar ve araştırmacılara göre birçok kurban ülkeye seks endüstrisinde çalışacağını bilerek gelmiştir, ancak geldikten sonra fiziksel ve duygusal olarak tehdit edilmiş ve tuzağa düşürülmüştür. Birkaç olayda bazıları ülkeye hizmetçilik yapmak için gelmiş, ancak bu sektörde istismar edilmiş veya ticari seks endüstrisinin kurbanı olmuştur. Bazı durumlarda, insan tacirlerinin kadınları fuhşa zorlamak için fiziksel güç uygulamaya ve ailelerini tehdit etmeye devam ettiği bildirilmiştir.

İnsan ticaretiyle ilgili cezalar yeterince ağırdır ve cinsel saldırı gibi diğer ağır suçlara yönelik cezalar yeterlidir. Ceza yasası çerçevesinde insan ticaretiyle ilgili cezalar arasında 8–12 yıl hapis ve ağır para cezası yer almaktadır.

Yılın ilk 10 ayı içinde UTPT 271 insan ticareti şüphelisini yakaladığını bildirmiştir. Toplam 198 insan taciri yakalanmış, 57'si tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılmış, 15'i kaçmış ve biri başka bir suçtan cezaevinde bulunmaktadır.

UTPT yıl içinde insan ticaretine karıştıkları iddiasıyla altı personeli hakkında soruşturma başlatmıştır. Soruşturmalar yıl sonunda devam etmekteydi.

Yıl içinde basın polis ve diğer devlet görevlilerinin zaman zaman insan ticaretine karıştığını iddia etmiştir. Basın raporlarına göre yetkililer yıl içinde operasyonlar düzenlemiş ve yabancı kadınları hayat kadını olarak çalıştıran, aralarında ordu ve polis görevlilerinin de bulunduğu bazı kişileri gözaltına almıştır.

Dış İşleri Bakanlığı'ndan büyükelçi düzeyinde bir görevli Sağlık, İç İşleri, Adalet, Maliye ve Çalışma Bakanlıkları ile Başbakanlık ve STÖ'ler, UGÖ ve belediye temsilcilerinden oluşan İnsan Ticareti Görev Gücü'nün ulusal koordinatörü olarak hizmet vermiştir.

Hükümet uluslararası insan ticaretiyle mücadele soruşturmalarına aktif olarak katılmış ve insan ticaretiyle mücadele yasalarının yürürlüğe girmesi için işbirliği yapmak üzere komşu ülkeler ve bölgesel örgütlerle sık sık bir araya gelmiştir. Hükümet insan ticaretiyle mücadelede karşılıklı iş birliği için Beyaz Rusya, Gürcistan, Ukrayna, Moldavya ve Kırgızistan dâhil olmak üzere bölgedeki kaynak ülkelerle karşılıklı mutabakat zaptı ve protokoller imzalamıştır.

Ankara, İstanbul ve Antalya'da insan ticareti kurbanları için STÖ'ler tarafından işletilen üç sığınma evi bulunmaktadır. Antalya sığınma evi Haziran ayında açılmıştır. Ankara ve Antalya'daki sığınma evleri belediyeden ücretsiz olarak kiralanmakta ve Sağlık Bakanlığı buralardaki kurbanlara ücretsiz tıbbi yardım sağlamaktadır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Haziran 2008'de İstanbul'daki sığınma evine maddi yardımda bulunmayı bırakmış, fakat temel hizmetler verilmeye devam etmiştir. Hükümet bu koruma mekanizmaları için sürekli maddi destekte bulunmamıştır. Yıl içinde İstanbul sığınma evi 44 ve Ankara sığınma evi Aralık ayına kadar 37 insan ticareti kurbanına yardım etmiştir.

Hükümet, kurbanları insan ticareti soruşturma ve kovuşturmalarına katılmaya teşvik etmiştir; ancak birçoğu insan taciri zanlılarının misilleme yapacağından ya da yetkililerden korktukları için soruşturmalara katılmak yerine ülkelerine dönmeyi tercih etmiştir. Yıl içinde polis, kurbanın dava süreci başlamadan önce ülkesine dönme ihtimaline karşı kurbanlarla yaptığı görüşmeleri kanıt olarak kullanmak için kaydetmeye başlamıştır.

Adalet Bakanlığı bölgesel baro birlikleri aracılığıyla ülkede kalıp insan tacirleri aleyhinde tanıklık etmeyi seçen yabancı kurbanlara ücretsiz yasal hizmet sunmuştur. Yetkililerin tespit ettiği yabancı kurbanlar altı aya kadar ülkede kalmaya izin veren yardım vizesine başvurabilmektedir. Kurbanlar isterlerse vizelerini altı ay daha uzatabilmektedir. Hükümetin kurbanları gönüllü olarak güvenli bir şekilde ülkelerine göndermek için UGÖ ve sığınma evleriyle birlikte yürüttüğü ulusal bir mekanizma bulunmaktadır. UGÖ yıl içinde 75 insan ticareti kurbanına yardım etmiştir. UGÖ bunlardan iki erkeğin bir fabrikada çalıştırılmak için insan ticareti kurbanı olduğunu belirtmiştir.

UGÖ insan ticareti kurbanları için Rusça, Rumence/Moldavyaca, İngilizce ve Türkçe hizmet

veren ve uluslararası aramalara açık olan ücretsiz bir yardım hattı kurmuştur. 2005 yılından beri yardım hattı aracılığıyla 165 kurban insan ticaretinden kurtarılmıştır.

Hükümet Temmuz ayında Rusya ve Moldavya ile birlikte insan ticaretiyle ilgili yeni bir mücadelede halkı bilinçlendirme kampanyası başlatmış, televizyon ve radyo reklâmlarıyla insan ticareti konusunda bilinçlenmeyi teşvik etmiş ve yardım hattını tanıtmıştır.

Yıl içinde insan ticaretiyle mücadele konusunda eğitim verilmeye devam edilmiştir. Altı şehirde UTPT görevlileri eğitim almıştır. Polisler, hâkimler ve savcılar kurbanların tespiti ve onlarla görüşme gibi insan ticareti ile mücadeleye ilişkin bilgiler üzerine yoğunlaşan eğitime katılmıştır. Devlet Bakanlığı'nın yıllık *İnsan Ticareti Raporu* www.state.gov/g/tip adresinde bulunmaktadır.

Engelliler
Yasalar engellilere iş hayatında, eğitimde, sağlık hizmetlerinden yararlanmada ya da diğer devlet hizmetlerinin verilmesinde ayrımcılık yapılmasını yasaklamaktadır. Hükümet yasaları genellikle etkili bir şekilde uygulamıştır. Yasalar, engellilerin binalara ve toplu taşıma araçlarına erişiminin sağlanmasını zorunlu kılmamaktadır ve birçok şehirde erişim kısıtlıdır. Başbakanlık Engelliler İdaresi Başkanlığı engellilerin haklarını korumakla yükümlüdür.

Avrupa Komisyonu'na göre ruh ve sinir hastalıkları hastaneleri ve rehabilitasyon merkezleri yeterli tıbbi bakım ve tedavi sağlamamıştır. Ruh Sağlığında İnsan Hakları Girişimi, Sağlık Bakanlığı ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun izni ile Temmuz 2007 ve Ekim 2008 tarihleri arasında 12 ruh sağlığı merkezinde yapılan araştırmayla ilgili Kasım ayında bir rapor yayınlamıştır. Raporda profesyonel bakım personeli sayısının arttırılması, hijyen koşullarının iyileştirilmesi, sadece antipsikotik ilaçlar ve antidepresanların kullanıldığı tedavinin değiştirilmesi ve daha çok hareket özgürlüğü verilmesi gerektiği belirtilmiştir.

Kasım 2008'de, devletin çocuklara yönelik kamu hizmetleriyle ilgili gizli olarak çekilen bir belgesel İngiltere'de yayınlanmıştır. Sene başında, York Düşesi Sarah Ferguson belgeselde kullanmak için zihinsel ve fiziksel engelli çocuklara yönelik iki bakım merkezine kılık değiştirerek girmiş ve buraları görüntülemiştir. Belgesel Ankara'daki Saray Rehabilitasyon Merkezi'nde ve İstanbul'daki Zeytinburnu Engelli Çocuklar Bakım Merkezi'nde çocukların yataklarına bağlandığını ve bakım koşullarının kötü olduğunu gözler önüne sermiştir. Savcılar çocuklarla ilgili yaptığı bu belgeselle gizlilik yasalarını ihlal ettiği gerekçesiyle Fergusan hakkında soruşturma başlatmıştır. Basının Eylül ayı raporlarına göre hükümet İngiltere'den Fergusan'ın yargılanması için ülkeye gönderilmesini talep etmiştir. Yıl sonunda davayla ilgili herhangi bir gelişme bulunmamaktaydı.

Ulusal/Irksal/Etnik Azınlıklar
Yasalar bütün vatandaşlar için tek bir uyruk öngörmekte ve ulusal, ırksal ya da etnik azınlıkları tanımamaktadır. Kürt kökenli vatandaşlar büyük bir etnik ve dilsel grup oluşturmaktadır. Ülkedeki milyonlarca vatandaş kendini Kürt olarak tanımlamakta ve Kürtçe konuşmaktadır. Toplum önünde ya da siyasi olarak Kürt olduklarını açıklayan ya da kamusal alanda Kürtçe konuşmayı savunan Kürtler sansür, taciz ya da kovuşturma riskiyle karşı karşıya kalmıştır.

Bir STÖ olan Uluslararası Azınlık Hakları Grubu Mart 2008'de etnik, dilsel ve dini azınlık statüsündeki milyonlarca kişinin sistematik baskıya maruz kaldığını ve birçoğunun devlet tarafından tanınmadığını bildirmiştir. Raporda yasaların Ermeni Ortodoks Hristiyanları, Yahudiler ve Rum Ortodoks Hristiyanları olmak üzere sadece üç azınlık grubunu koruduğu, Alevi, Ezidi, Süryani, Kürt, Caferi, Çerkez, Laz ve Roman dâhil olmak üzere diğer etnik ve dini azınlıkları tanımadığı belirtilmiştir. Rapor bu "dışlanan azınlıklar"ın dilsel, dini ve kültürel

haklarını tam olarak uygulamalarının yasaklandığını ve şiddetli bir asimilasyon baskısına maruz kaldığını belirtmiştir.

Hükümet Aralık ayındaki bir aylık test yayınından sonra Ocak ayında Şeş TV'de 24 saat Kürtçe yayın yapmaya başlamış ve cezaevindeki mahkûmların Kürtçe konuşmasına ilişkin kısıtlamaları kaldırmıştır. Kasım ayında RTÜK özel televizyon kanallarının Türkçe'den başka dillerde yayın yapmasına izin vermeye başlamıştır.

Romanlar sürekli olarak ayrımcılığa maruz kalmaya ve eğitim, sağlık ve barınma alanlarında sorunlar yaşamaya devam etmiştir. Hükümet yıl içinde Roman vatandaşlara yardım etmek için görünürde hiçbir önlem almamıştır. Avrupa Roman Hakları Merkezi, Helsinki Yurttaşlar Derneği ve Edirne Roman Kültürünü Araştırma ve Dayanışma Derneği, Roman vatandaşları sivil toplum örgütleri ve faaliyetleri konusunda eğitmek için bir program hazırlamıştır. İzmir Roman Kültürü ve Dayanışma Derneği'nin Roman kadınlar için verdiği okuma-yazma kursları devam etmiştir. Ankara'daki dernekler Uluslararası Roman Günü'nü kutlamıştır.

Belediyenin yürüttüğü bir kentsel dönüşüm projesi nedeniyle İstanbul'un Sulukule mahallesinde yaşayan Roman vatandaşların evleri yıkılmış ve bu vatandaşlar şehir dışına taşınmıştır.

Cinsel Tercih ve Cinsel Kimliğe Dayalı Toplumsal Suistimal, Ayrımcılık ve Şiddet Eylemleri

Yasalar eşcinsellere karşı açık bir ayrımcılık yapmamakla beraber, lezbiyen, gey, biseksüel, travesti ve transseksüellerle (LGBTT) çalışan örgütler yasadaki "toplum ahlakı" ve "doğal olmayan cinsel davranış" ile ilgili üstü kapalı ifadelere dayanarak zaman zaman polisin kötü muamelede bulunduğu ve işverenlerin ayrımcılık yaptığını iddia etmiştir. Yasalar ayrıca "hukuka ve ahlaka aykırı amaçlarla dernek kurulamayacağını" belirtmektedir. Bu madde, LGBTT sorunları üzerinde çalışan STÖ'lerin kapatılması veya faaliyetlerinin kısıtlanmasında kullanılmıştır.

16 Ekim'de Diyanet eşcinselliğin "kamuoyunda tedirginlik meydana getirecek şekilde yayılma istidadı gösteren davranış bozukluğu olduğunu ve kabul edilemeyeceğini" belirten bir karar yayınlamıştır. Karar şöyle devam etmiştir: "Eşcinsellik insan doğasına aykırıdır ve eşcinseller hedef gösterilmeden sorunları sağlıklı bir şekilde giderilmelidir."

Haziran 2008'de İstanbul'da bir LGBTT örgütü onur yürüyüşü ve kutlama yapmıştır. Polis kutlamalar sırasında güvenliği sağlamış ve herhangi bir şiddet olayı bildirilmemiştir. Katılımın yoğun olduğu etkinlik Avrupalı gözlemciler tarafından görüntülenmiştir. STÖ'lere göre yabancı katılımın olduğu LGBTT etkinlikleri genellikle olaysız geçerken yabancı katılımın olmadığı etkinliklere polis çok daha fazla müdahale etmiştir.

Aleni gey olan erkeklerin cinsel tercihlerinden dolayı "sağlık nedenleri" yüzünden askerlik yapmalarına izin verilmemekte ve cinsel tercihleri sebebiyle askerlikten muaf tutulmak isteyenler ağır bir kanıt yükümlülüğüne maruz kalmaktadır. LGBTT grupları geylerin askeriye görevlilerine cinsel pozisyonlarını aleni şekilde belirten fotoğraflarını göstermek ve eşcinselliklerini kanıtlamak için tıbbi incelemelerden geçmek zorunda kaldıklarından şikâyet etmiştir.

LGBTT örgütleri İstanbul, Ankara, İzmir, Eskişehir ve Diyarbakır olmak üzere en az beş şehirde faaliyet vermektedir. Küçük şehirlerde diğer gayriresmi gruplar da bulunmaktadır. Bütün gruplar polis ve hükümet yetkililerinin tacizlerinden şikâyet etmiştir. Birçoğu resmi bir örgüt olarak tescil alırken veya tescillerinin devam etmesi konusunda sorun yaşamıştır. Mayıs ayında protestocular LGBTT sorunlarıyla ilgili bir basın konferansında Ankara'daki bir

grubu taşlamıştır. Polis olay yerine geldiğinde grubu korumak yerine grup üyelerine "aklınız neredeydi" diyerek konferansı bitirip gitmelerini istemiştir. Taş atan protestoculardan hiçbiri tutuklanmamıştır.

16 Ekim'de İzmir valiliğinin talebi üzerine İzmir savcısı "toplum ahlakına aykırı" bir örgüt olduğu gerekçesiyle İzmir'deki bir LGBTT hakları örgütü olan Siyah Pembe Üçgen'i (SPÜ) kapatmak için dava açmıştır. SPÜ dernek tüzüklerinin Ankara ve İstanbul'daki benzer örgütlerin tüzükleriyle aynı olduğunu iddia etmiştir. Dava yıl sonunda hâlen başlamamıştı.

2007 yılında Bilgi Üniversitesi öğrencileri ülkenin ilk gey ve lezbiyen üniversite kulübünü kurmuştur. Yaklaşık 15 veli üniversite idaresine şikâyette bulunmuş ve Yüksek Öğrenim Kurumu üniversite hakkında soruşturma başlatmıştır. Bilgi'nin öğrenci dekanı Halit Kakınç kulübü kapatmanın insan haklarını ihlal etmek olacağını söylemiştir. Kulüp yıl sonunda faaliyetlerine normal şekilde devam etmekteydi.

LGBTT grupları travesti ve transseksüellerin yıl içinde şiddetli baskılara maruz kaldığını iddia etmiştir. Polis birçok vesikasız hayat kadınını tutuklasa da, STÖ'ler yıl içinde "toplum ahlakını bozdukları" gerekçesiyle yapılan hayat kadınlarıyla ilgili kovuşturmaların sayısında önemli bir artış olduğunu ileri sürmüştür. Bir grup, birçok travesti ve transseksüelin mağazalara sık sık giderek veya sokaklarda yürüyerek "çevreyi rahatsız ettikleri" ya da "trafiği sıkıştırdıkları" gerekçesiyle para cezasına çarptırıldığını bildirmiştir. Polis aldıkları şikâyet üzerine hareket ettiklerini iddia etmiştir. Travesti ve transseksüeller polisin kendilerini taciz ettiği gerekçesiyle Ekim ayında İstanbul mahkemesinde dava açmıştır, ancak yıl sonunda davayla ilgili herhangi bir gelişme bulunmamaktaydı.

İHV ve LGBTT örgütleri eski İzmir emniyet müdürünün travesti ve transseksüellere para cezası veren polisleri ödüllendirmek için performansa dayalı bonus sistemi oluşturduğunu bildirmiştir. Aynı emniyet müdürü İstanbul'da idareyi ele aldıktan sonra "toplum ahlakının bozulduğu" gerekçesiyle gözaltı ve para cezalarının sayısında büyük artış olduğu iddia edilmiştir. Ankara ve diğer belediyelerde de benzer olayların meydana geldiği ileri sürülmüştür. Pek çok gözlemci bu uygulamanın güvenlik güçlerinin travesti ve transseksüellere kötü muamele etme oranında artışa neden olduğunu belirtmiştir. Hükümet yıl sonunda hâlen bu iddialara herhangi bir yanıt vermemişti.

10 Mart'ta ünlü transseksüel hakları eylemcisi Ebru Soykan İstanbul'daki evinde birçok kez bıçaklanarak öldürülmüştür. Polis cinayet nedeniyle Birol Can Korkmaz'ı yakalamıştır. Soykan polise ve savcıya Korkmaz'ın kendisini dövdüğüne dair pek çok kez şikâyette bulunmuş ve koruma talep etmişti. Dava yıl sonunda devam etmekteydi.

20 Mayıs'ta, futbol hakemi Halil İbrahim Dinçdağ eşcinsel kimliğini açıklayınca işini kaybetmiştir. Dinçdağ'ın askerliğini yapmamasına rağmen hakem olarak uzun bir kariyeri vardı. Ulusal futbol ligi yönetmeliklerine göre sağlık nedenleriyle askerlik görevini yapmayanlar hakemlik yapmak için uygun değildir. Dinçdağ'ın gey olduğu için askerlik yapması engellenmiş, bu nedenle hakemlik yapmak için uygun olmadığı açıklanmış ve işten kovulmuştur.

İstanbul'da Temmuz 2008'de oğlu Ahmet Yıldız'ı öldürmekle suçlanan Yahya Yıldız'ın davası 9 Ağustos'ta başlamıştır. Dava eşcinsel "namus cinayeti" olarak tanımlanmıştır; iddialara göre Yıldız oğlunu erkek arkadaşı olduğu için öldürmüştür. Ahmet Yıldız 2007'de San Francisco'daki uluslararası gey toplantısında Türkiye'yi temsil etmişti.

Diğer Toplumsal Şiddet ve Ayrımcılık Olayları

STÖ'ler Ulusal AIDS Komisyonu'nun yıl içinde HIV/AIDS ile mücadele etmek için yeterli fon ve personeli olmadığından şikâyet etmiştir. AB 2007 yılında ülkede tahminen 2500 HIV/AIDS hastası olduğunu bildirmiştir. Pozitif Yaşam Derneği (PYD) istatistikler olmamasına rağmen ülkede yeni HIV/AIDS vakalarının sayısının hızlı bir şekilde arttığını ve bu sayının dünya ortalamasının çok üzerinde olduğunu bildirmiştir.

Temyiz Mahkemesi bir iş mahkemesinin bir işçinin HIV testi pozitif çıkınca haksız yere işten kovulduğuna dair Aralık ayında verdiği kararı teyit etmiştir. PYD basın ve sağlık uzmanlarının HIV/AIDS'li kişilerin gizlilik haklarına saygı duymadıklarından ve çoğu zaman isimlerini basında açıkladıklarından şikâyet etmiştir.

Bölüm 7
İşçi Hakları

a. Toplanma Hakkı

Yasalar bütün çalışanlara değilse de çoğuna çeşitli kısıtlamalarla birlikte toplanma ve sendika kurma hakkı tanımaktadır; çalışanların çoğu uygulamada bu hakkı kullanmıştır. Hükümet toplanma hakkı konusunda bazı kısıtlamalar getirmeye devam etmiştir. Bazı kamu sektörü çalışanlarının örgütlenmesi yasaklanmıştır.

Önceden izin almadan en az yedi kişi sendika kurabilmektedir. Kişilerin veya sendikaların bölgesel, ulusal veya uluslararası işçi örgütlerine üye olması ya da katılmasına dair herhangi bir kısıtlama getirilmemekle beraber bu katılımların hükümete bildirilmesi gerekmektedir. İşçi yasaları, sendika liderlerinin siyasi partilere üye olmasını ya da bu partiler için başka şekilde faaliyet göstermesini, herhangi bir kâr amaçlı işletme için veya işletmede çalışmayı, herhangi bir sendika ya da konfederasyon yayınında siyasi parti logosuna veya simgesine yer vermeyi yasaklamaktadır. Sendikaların toplantı ya da miting (resmi olarak belirlenen yerlerde yapılmalıdır) yapmadan önce hükümet yetkililerini bilgilendirmesi ve hükümet temsilcilerinin kongrelere katılmasına ve tutanak tutmasına izin vermesi gerekmektedir; genellikle bu koşullara uyulmuştur.

Temmuz ayında yayınlanan resmi hükümet istatistiklerinde iş gücündekilerin yüzde 60'ının sendikalı olduğu bildirilmesine rağmen, sendika yetkilileri bu rakamın emekli ve aktif sendikalı işçi listesinde yer almayan diğer kişileri de kapsadığını belirtmiştir. Ülkedeki çalışma uzmanlarının çoğu iş gücü içindeki ücretli ve maaşlı işçilerin yaklaşık yüzde 20'sinin sendikalı olduğunu tahmin etmiştir.

Yasalar grev yapma hakkını vermekle beraber sendikaların grev çağrısı yapmadan önce, müzakere ve bağlayıcı olmayan aracılık gibi bir dizi adım atmasını zorunlu kılmaktadır. Yasalar sendikaların dolaylı (birlikte), siyasi ya da genel (büyük bir coğrafi alanda birden çok sendikanın) grev yapmasını veya iş yavaşlatmasını yasaklamaktadır.

Yasalar devlet memurlarının, yaşam ve mülkiyetin korunmasından sorumlu kamu görevlilerinin, kömür madeni ve petrol endüstrilerinde, sağlık hizmetlerinde, ulusal savunma, bankacılık ve eğitim alanında çalışanların grev yapmasını yasaklamaktadır. Bu sektörlerde, işle ilgili anlaşmazlıklar bağlayıcı hakem heyetinin kararıyla çözülmektedir. Ancak bu sektörlerde çalışan çok sayıda işçi söz konusu kısıtlamaları ihlal ederek greve gitmiş ve genelde ceza almamıştır. Yasalara göre yıl içinde yapılan grevlerin çoğu yasa dışı olarak gerçekleşmiştir; yasa dışı grev yapan bazı grevciler işten çıkarılırken, çoğu olayda işverenler misilleme yapmamıştır.

Çalışma Bakanlığı 30 Eylül'e kadar 34 iş yerinde 13 grev yapıldığını bildirmiştir.

15 Aralık'ta eski TEKEL çalışanları sektörün özelleştirilmesinden sonra çalışma koşullarındaki değişiklikleri protesto etmek için Ankara'da barışçıl bir gösteri düzenlemiştir. Tekgıda-İş sendikası Muş şubesi üyesi Ali Can Aykel'in polis tarafından çok kötü dövülerek hastaneye kaldırıldığı ve felç tehlikesiyle karşı karşıya kaldığı iddia edilmiştir. Yıl sonunda olayla ilgili soruşturma başlatılmamıştı.

1 Mayıs sendikasının İstanbul'daki gösterilerinde polis protestoculara karşı aşırı güç kullanmıştır. Bu barışçıl gösterinin amacı 1977 yılında İstanbul'da ölen 37 işçiyi anmaktı. KESK, DİSK ve Türk-İş konfederasyonlarının 1977'deki saldırının gerçekleştiği Taksim Meydanı'nda gösteri yapmak için izin istemesine rağmen, hükümet izin vermemiştir. Buna rağmen göstericiler Taksim Meydanı'nda toplanmış ve polis kalabalığı dağıtmak için göz yaşartıcı gaz kullanmıştı. Ardından DİSK merkezlerindeki çok sayıda protestocuya müdahale etmiş ve göz yaşartıcı gaz sıkmıştı. Sendika liderlerinin tutuklanmasının ardından polisin kötü muamelelerine devam ettiğine dair ek bildirimler yapılmıştır.

b. Toplu Örgütlenme ve Sözleşme Hakkı

Yasalar ve çeşitli hükümet kısıtlamaları ile müdahalesi toplu sözleşme dâhil olmak üzere sendikaların faaliyet yetkilerini sınırlandırmıştır. Beyaz yakalı kamu çalışanları ve devlet güvenlik personeli dışındaki bazı kamu sektörü çalışanları ile endüstri işçileri toplu sözleşme hakkına sahiptir ve yaklaşık 1,3 milyon işçi ya da iş gücünün yüzde 5,4'ü toplu sözleşme anlaşmaları kapsamındadır. Yasalar, toplu sözleşme müzakerelerinde yetkili temsilci olmak için, sendikanın ilgili iş alanında yüzde 50 artı bir işçiyi ve ilgili sektördeki bütün işçilerin yüzde 10'unu temsil etmesini şart koşmaktadır. Bu gereklilik mevcut sendikaların lehinedir. Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC), yasanın birçok sektördeki işçinin toplu sözleşme kapsamı dışında kalmasına neden olduğunu iddia etmiştir.

25 Kasım'da 2,5 milyon kamu çalışanı grev hakkı talep etmek için ülke çapında grev yapmıştır. Sendikalar hükümeti AİHM'nin kamu çalışanlarının grev yapma hakkı olduğuna dair Kasım 2008'de verdiği kararı uygulamaya mecbur bırakmaya çalışmıştır. Hükümet grev yapmanın yasa dışı olduğuna dair kararında ısrar etmiş ve protestoculardan bazıları hakkında soruşturma başlatmış ve geçici olarak görevden uzaklaştırmıştır.

Yasalar sendika karşıtı ayrımcılığı yasaklamaktadır; ancak uygulamada bu tür ayrımcılığa zaman zaman rastlanmıştır. Mahkeme bir çalışanın haksız şekilde işten çıkarıldığına ve tekrar görevine dönmesine veya çalışana tazminat ödenmesine karar verirse, işveren genellikle çalışana para cezasıyla birlikte tazminat ödemektedir. ITUC özel sektördeki işverenlerin sendika faaliyetlerini önlemek için yasayı yok saydığını ve çalışanları işten çıkardığını bildirmiştir.

Ülkedeki 21 serbest ticaret ve ihraç ürünleri işleme bölgesi için, normal çalışma yasalarından muafiyet hakkı ya da özel yasalar bulunmamaktadır.

c. Baskıyla ya da Zorla Çalıştırma Yasağı

Yasalar çocuklar da dâhil olmak üzere baskıyla ya da zorla çalıştırmayı yasaklamaktadır; bununla beraber fuhuş amaçlı kadın, erkek ve çocuk ticareti yapıldığına dair bildirimler olmuştur (bkz. bölüm 6). Vatandaşların ülke içinde yasal ve yasa dışı fuhuş amaçlı insan ticaretine maruz kaldığı bildirilmiştir.

d. Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Minimum Çalışma Yaşı

Çocukların iş yerinde sömürüye maruz kalmasını önlemeye ilişkin yasalar bulunmakla beraber hükümet bunları etkili şekilde uygulamamıştır. 2008'de belgelenen dört çocuk kurban bulunmakla beraber Özbek ve Türkmen kurbanların sayısında artış gözlenmiştir. Çocuklar özellikle tarım, marangozluk, ayakkabıcılık, deri ürünleri sanayi, oto tamir sanayi, küçük ölçekli üretim ve sokak satıcılığı gibi alanlarda çalıştırılmıştır. Bazı aileler çocuklarını sokaklarda mendil veya yiyecek satmaya, ayakkabı boyamaya ya da dilencilik yapmaya zorlamıştır.

Yasalar 15 yaşından küçük çocukların çalıştırılmasını ve 16 yaşından küçük çocukların günde 8 saatten fazla çalıştırılmasını yasaklamaktadır. 15 yaşındaki çocuklar okullarına engel olmayan hafif işlerde çalışabilmektedir. Yasalar hiç kimsenin yaşına, cinsiyetine ya da kapasitesine uygun olmayan işlerde çalıştırılamayacağını öngörmekte ve hükümet çocukların geceleri veya maden ocağı gibi yerlerde çalıştırılmasını yasaklamaktadır. Yasalar okul çağındaki çocukların günde 2 saat ya da haftada 10 saatten fazla çalıştırılmasını yasaklamaktadır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı bu kısıtlamaları çalışma yasası kapsamındaki orta ve büyük ölçekli sanayi ve hizmet sektöründeki iş yerlerinde etkili olarak uygulamıştır. 50 ya da daha az işçinin çalıştığı tarım işletmeleri, deniz ve hava taşımacılığı, aile zanaat işleri ve en fazla 3 kişinin çalıştığı küçük dükkânlar gibi birçok sektör yasa kapsamı dışındadır.

Bununla birlikte, çocuk işçiliğine yaygın olarak rastlanmıştır. 2006'nın son çeyreğinde yapılan ve sonuçları Nisan 2007'de açıklanan bir çocuk işçiliği anketinde Devlet İstatistik Enstitüsü 6–17 yaş arasındaki çocuk işçilerin sayısının 960.000 olduğunu bildirmiştir. Bu rakamlar önceki yıllara oranla düşüş göstermiştir. Çalışma sonunda 6–17 yaş grubundaki çocukların yüzde 84,7'sinin okula gittiği ve bu yaş grubundaki çocukların yüzde 31,5'inin hem okula gidip hem de en az yarım gün çalıştığı bildirilmiştir.

Gayriresmî bir sistem, erkek çocuklar için oto tamir atölyeleri gibi yerlerde düşük ücretli işler sağlamıştır. Kızların nadir olarak toplum içinde çalıştığı görülmüştür, ancak özellikle kırsal kesimde el sanatları işlerinde çalıştırılmak üzere kızlar okula gönderilmemiştir. 2006 çocuk işçiliği anketine göre, çocuk işçiliğinin yüzde 40,9'u tarım sektöründe görülmüştür. Kırsal kesimde çalışan çocuk yüzdesi toplam yüzde 52,4 olup bu oran kentlerde yüzde 47,7'dir. Birçok çocuk 50'den az kişinin çalıştığı tarımla ilgili iş yerleri ya da enformal ekonomi gibi çalışma yasaları kapsamında olmayan alanlarda çalışmaktadır. Bu sorunla mücadele etmek amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı BM Çocuk Fonu'yla beraber risk altındaki kızların ilköğretim programına katılması için bir kampanya düzenlemiştir. Yıl sonunda kampanya sayesinde yaklaşık 74.500 kız ve 52.800 erkek çocuğu daha ilköğretime kayıt yaptırmıştır.

Küçük işletmeler daha ucuz olduğu için çocuk işçileri tercih etmekte ve onlara pratik eğitim sağlamaktadır. Bu çocukların ileride aynı işletmede çalışması tercih edilmektedir. Bu işletmelerde çalışan çocukların Milli Eğitim Bakanlığı eğitim merkezine kaydedildikleri takdirde, haftada bir kez eğitim için merkeze gitmesi gerekmektedir. Bu merkezler yasal olarak çocukların iş yerlerini denetlemekle yükümlüdür. Bakanlıktan alınan bilgilere göre 81 ilde 311 merkez bulunmaktadır. Bu merkezler 133 meslek dalında çıraklık eğitimi vermektedir. Hükümet çocuk işçiliğinin en kötü şekillerinin sokaklarda, çocukların sağlık ve güvenliklerinin tehlikede olduğu sanayi ve göçebe işçi olarak çalıştıkları tarım sektöründe yaşandığını belirtmiştir.

Çocukların fuhuş amacıyla pazarlandığına dair bildirimler olmuştur.

ABD Çalışma Bakanlığı'nın çocuk işçiliğinin en kötü şekilleriyle ilgili 2008 yılı raporuna göre 10 ilde yaklaşık 50.000 çocuk sokaklarda çalışmaktadır. Hükümetin Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu bu çocuklara yardım etmek için 37 merkez işletmektedir.

e. Uygun Çalışma Koşulları

Aylık ulusal asgari ücret 693 liradır (465 ABD doları). Bu miktar bir işçi ve ailesine uygun yaşam standartları sağlamak için yetersizdir. Çalışma yasası kapsamındaki bütün işçiler aynı zamanda ulusal asgari ücreti öngören yasaların da kapsamındadır. Yasa, Çalışma Bakanlığı Teftiş Kurulu tarafından etkili şekilde uygulanmıştır. Türk-İş konfederasyonu asgari ücretin yetersiz olduğunu, bir ailenin yoksulluk sınırının üzerinde olması ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için ayda en az 2588 lira (1725 ABD doları) geliri alması gerektiğini bildirmiştir.

Yasalar, haftada bir tatil günü ile 45 saatlik çalışma süresini öngörmekte ve fazla mesaiyi günde 3 saat, yılda en fazla 270 günle sınırlandırmaktadır. Fazla mesai için prim verilmesi zorunlu olmakla beraber yasalar işveren ve çalışanların esnek çalışma saatleri konusunda anlaşmasını mümkün kılmaktadır. Çalışma Bakanlığı'nın İş Teftiş Kurulu Başkanlığı çalışanların yüzde 12'sinin bulunduğu sendikaya bağlı olmayan endüstriyel sektör, hizmet sektörü ve devlet sektörlerinde ücret ve saat maddelerinin etkili bir biçimde uygulanmasını sağlamıştır. Diğer sektörlerdeki çalışanlar, yasalar gereği fazla mesai ücreti alma hakkına sahip olmalarına rağmen bu konuda zorluklar yaşamıştır.

Yasalar iş sağlığı ve güvenliği yönetmeliklerini şart koşmakla beraber uygulamada Çalışma Bakanlığı İş Teftiş Kurulu etkili bir denetim yapmamış ve yaptırım programları uygulamamıştır.

Aralık ayında Bursa Mustafakemalpaşa yakınlarındaki özel bir maden ocağında meydana gelen patlamada 10 işçi hayatını kaybetmiştir. Olayın ardından hükümet ocağı kapatmıştır. Maden kazalarının genellikle güvenlik ihlalleri, eskimiş ekipmanlar ve yetersiz güvenlik denetimleri nedeniyle meydana geldiği iddia edilmiştir.

Çalışanlar sağlık ve güvenliklerini riske atan koşullardan işleri tehlikeye girmeksizin uzaklaşma hakkına sahiptir, ancak uygulamada buna nadiren rastlanmıştır. Yetkililer bu hakkı etkili şekilde uygulamıştır.